

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ნინო იაკაშვილი

თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკური კურსი და
ურთიერთობა აშშ-თან

სამაგისტრო პროგრამა: დიპლომატია და საერთაშორისო პოლიტიკა

სამაგისტრო ნაშრომი შესრულებულია დიპლომატიისა და საერთაშორისო
პოლიტიკის მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

ნაშრომის ხელმძღვანელი: ზურაბ დავითაშვილი
პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

თბილისი 2018

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს თურქეთის საგარეო პოლიტიკა აშშ-თან ურთიერთობების ჭრილში და გამოკვეთოს ქვეყნისთვის ტრადიციული საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ცვლილების მიზეზები და მისი შედეგები აშშ-თურქეთის ურთიერთობებზე.

ნაშრომში დასმულია შემდეგი საკვლევითი კითხვა: რით იყო განპირობებული თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილება 2002 წლიდან და როგორ აისახა ეს ცვლილებები თურქეთ-აშშ-ს ურთიერთობებზე? კვლევის პროცესში გამოიკვეთა შემდეგი ჰიპოთეზა: 2002 წლიდან თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილება განპირობებული იყო რეგიონში თურქეთის ლიდერობაზე ქვეყნის პოლიტიკური ელიტის პრეტენზიებით. ზემოაღნიშნული ჰიპოთეზის ასახსნელად ნაშრომში გამოყენებულია კონსტრუქტივიზმის თეორია, რომლის თანახმად აქტორის ქცევები განპირობებულია არა გარედან არსებული ობიექტური სოციალური რეალობით, არამედ ადამიანური იდეებით, აღქმებით და იდენტობებით.

ნაშრომში კვლევის მეთოდოლოგიად გამოყენებულია თვისებრივი კვლევა, კერძოდ, თვისებრივი კონტენტ-ანალიზი და ე.წ. პროცესის მიდევნების (Process Tracing) მეთოდი, რაც თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სხვადასხვა ეტაპებზე დაკვირვებით და ქვეყნის თანამედროვე პოლიტიკასთან შედარების გზით შესაბამის პირობებს ქმნის თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილების მიზეზთა დადგენისთვის. ნაშრომში ასევე წარმოდგენილია მცდელობა ამავე მეთოდის გამოყენებით დადგინდეს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილებასა და თურქეთ-აშშ-ს შორის ურთიერთობების გაუარესებას შორის.

Turkey`s New Foreign Policy and Relations with USA

Nino Iakashvili

Abstract

The aim of the thesis is to analyze Turkey`s foreign policy with respect to USA-Turkey`s relations and to emphasise the causes of shifting Turkey`s traditional foreign policy priorities and the results of this process on USA-Turkey`s relations.

The thesis focuses on the following research question: Why did Turkey`s foreign policy change from 2002 year and how did these changes reflect on USA-Turkey`s relations? The following hypothesis was proposed in cause of the research: From 2002 year Turkey`s foreign policy changes were caused of country`s political elite`s perceptions of Turkey`s leadership in the region.

The theory of constructivism is applied to the research to prove hypothesis. According to the this theory actor`s behaviors are determined not by the objective social reality, but by the human ideas, perceptions and identities.

The work uses the qualitative research methodology, in particular the content-analyse and process tracing methods. The latter researchs the different phases of Turkey`s foreign policy and compares it to Turkey`s modern forein policy and thus creates the appropriate conditions for establishing the causes of Turkey`s foreign policy changes. The same method (process tracing) is used for establishing the causal connection between the shifting of Turkey`s foreign policy and the deterioration of USA-Turkey`s relations.

სარჩევი

შესავალი	6
➤ ნაშრომის აქტუალობა და სიახლე	6
➤ კვლევის საგანი	7
➤ თეორიული ჩარჩო და მეთოდოლოგია	7
➤ ნაშრომის სტრუქტურა	8
➤ ლიტერატურის მიმოხილვა	9
თავი I. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ისტორიულ რეტროსპექტივაში	13
1.1. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში	13
1.2. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ცივი ომის პერიოდში	15
1.3. თურქეთის როლი საერთაშორისო სისტემაში ცივი ომის შემდეგ	17
თავი II. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მმართველობის პერიოდში - გზა მუსლიმური დემოკრატიის მოდელიდან ავტორიტარიზმამდე	20
2.1. „სტრატეგიული სიღრმე“--ანალიზი და დასკვნები	20
2.2. AKP-ს პოლიტიკა--ქემალიზმიდან ერდოღანიზმამდე	26
თავი III. აშშ--თურქეთის ურთიერთობების გაუარესების მიზეზები	34
თავი IV. თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკა კონსტრუქტივიზმის ჭრილში	39
დასკვნა	43
გამოყენებული ლიტერატურა	46

აბრევიატურების ნუსხა

AKP—სამართლიანობისა და განვითარების პარტია

PKK—ქურთების მუშათა პარტია

YPG—სახალხო თავდაცვის ძალები

MGH—ისლამისტური ნაციონალური ხედვის მოძრაობა

ISIS—ერაყისა და ლევანთის(სირიის) ისლამური სახელმწიფო

RP—კეთილდღეობის პარტია

შესავალი

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია თურქეთის თანამედროვე საგარეო პოლიტიკის გაანალიზების მცდელობა ქვეყნის ძველ პოლიტიკურ იდეოლოგიასთან შედარების საფუძველზე. ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მმართველობის პერიოდში თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების შეცვლის მიზეზები. ამავე ჭრილში განხილულია აშშ-თურქეთის ურთიერთობები და წარმოდგენილია ბოლო წლებში მათ შორის ურთიერთობების დაძაბვის მიზეზების დადგენის მცდელობა.

➤ ნაშრომის აქტუალობა და სიახლე

თურქეთი წარმოადგენს ნატოს წევრ ძლიერ რეგიონალურ სახელმწიფოს, რომლის საგარეო პოლიტიკური ქმედებები უდიდეს გავლენას ახდენს რეგიონის და მსოფლიო პოლიტიკაზე. აშშ-ს და თურქეთს შორის ურთიერთობები გამოირჩევა განსაკუთრებული **აქტუალობით**, რაც განპირობებულია, ერთი მხრივ, აშშ-ს, როგორც ზესახელმწიფოს სტატუსით და მეორე მხრივ იმ ფაქტით, რომ ორივე მათგანი ნატოს წევრი სახელმწიფოა და მათ შორის არსებულმა დაპირისპირებამ შეიძლება გავლენა მოახდინოს არა მხოლოდ ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის ერთიანობაზე, არამედ მსოფლიოში მშვიდობისა და უსაფრთხოების შენარჩუნებაზეც. აქედან გამომდინარე, თურქეთის საგარეო პოლიტიკის და აშშ-თურქეთის ორმხრივი ურთიერთობების ანალიზი თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკის დღის წესრიგის უდავოდ აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს.

ნაშრომის **სიახლეს** განაპირობებს ის ფაქტი, რომ მეცნიერული კვლევის დონეზე ნაკლებადაა შესწავლილი სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მიერ მართული თურქეთის აშშ-თან ურთიერთობების გაუარესების მიზეზები ბოლო პერიოდში აშშ-ს მიერ მხარდაჭერილი სირიელი ქურთების შეიარაღებულ ფორმირებებთან თურქეთის ბრძოლის ფონზე. ამასთან, მრავალრიცხოვანი უცხოენოვანი მასალისაგან განსხვავებით, ჯერჯერობით საკმაოდ მწირი ოდენობით მოიპოვება ქართულენოვანი ანალიტიკური ლიტერატურა თურქეთის თანამედროვე საგარეო პოლიტიკის და განსაკუთრებით, აშშ-თურქეთს შორის ურთიერთობების

გაუარესების მიზეზების შესახებ. ვიმედოვნებ, რომ წინამდებარე ნაშრომი აღნიშნული თემის კვლევისას ფასეულ დახმარებას გაუწევს ქართულენოვან სტუდენტებს, მკვლევარებს თუ საკითხით დაინტერესებულ სხვა პირებს.

➤ კვლევის საგანი

როგორც აღინიშნა, ნაშრომი იკვლევს თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილების და აშშ-თურქეთის ურთიერთობის დამაბვის მიზეზებს. აქედან გამომდინარე, ნაშრომში წარმოდგენილი იქნება მცდელობა პასუხი გაეცეს შემდეგ **საკვლევ კითხვას**: რით იყო განპირობებული თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილება 2002 წლიდან და როგორ აისახა ეს ცვლილებები თურქეთ-აშშ-ს ურთიერთობებზე?

კვლევის პროცესში მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე **ჰიპოთეზა** ჩამოყალიბდა შემდეგნაირად: 2002 წლიდან თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის ცვლილება განპირობებული იყო რეგიონში თურქეთის ლიდერობაზე ქვეყნის პოლიტიკური ელიტის პრეტენზიებით, რაც თურქეთ-აშშ-ს ურთიერთობების დამაბვის მიზეზი გახდა.

➤ თეორიული ჩარჩო და მეთოდოლოგია

ჰიპოთეზის ასახსნელად ნაშრომში გამოყენებულია **კონსტრუქტივიზმის თეორია**, რომლის თანახმად საერთაშორისო სისტემა წარმოადგენს გარკვეული იდეებისა და ნორმების სისტემას, რომელიც გარკვეული ადამიანების ან ადამიანთა ჯგუფების მიერ ჩამოყალიბდა გარკვეულ დროს და გარკვეულ ადგილას, ანუ საერთაშორისო სისტემა, ისევე როგორც ამ სისტემის შემადგენელი ელემენტების--სახელმწიფო აქტორების პოლიტიკა ყალიბდება არა გარედან არსებული ობიექტური სოციალური რეალობის, არამედ ადამიანური იდეების, აღქმების და იდენტობების შესაბამისად. აქედან გამომდინარე, თუ შეიცვლება ეს აღქმები და იდეები, მაშინ შეიცვლება თვითონ საერთაშორისო სისტემაც (Wendt, 2000).

ნაშრომში კვლევის **მეთოდოლოგიად** შერჩეულია თვისებრივი კვლევა, რომლის მიზანია შეისწავლოს ის ძირითადი მიზეზები, რამაც განაპირობა თურქეთის საგარეო

პოლიტიკის დრამატული ცვლილება და ურთიერთობების დაძაბვა მის სტრატეგიულ პარტნიორთან--აშშ-თან. გარდა ამისა, საკითხის საკვლევად გამოყენებულია ასევე ე.წ. პროცესის მიყოლის (Process Tracing) მეთოდი, რომლის ფარგლებში გაანალიზებული იქნება თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე--მეორე მსოფლიო ომიდან დღემდე, რაც შექმნის ზოგად წარმოდგენას ქვეყნის ტრადიციულ საგარეო პოლიტიკურ კურსზე, რომელიც 2002 წელს ხელისუფლებაში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოსვლის შემდეგ ეტაპობრივად განიცდის ცვლილებებს. ზემოაღნიშნული კვლევის მეთოდის საშუალებით ასევე ნათლად გამოიკვეთება ქვეყნის ძველ და ახალ საგარეო პოლიტიკურ კურსს შორის არსებული ძირეული განსხვავებები და კურსის შეცვლის სავარაუდო მიზეზები.

ნაშრომში გამოყოფილია შემდეგი ცვლადები:

დამოკიდებული ცვლადი--თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსი.

დამოუკიდებელი ცვლადი--თურქეთის ახალი იდენტობა, რომელიც ემყარება რეგიონში ჰეგემონიის ამბიციებს.

შუალედური ცვლადი--თურქეთის მიერ ისეთი პოლიტიკური ნაბიჯების გადადგმა, რაც წინააღმდეგობაში მოდის აშშ-ს და სხვა ნატოელი პარტნიორების ინტერესებთან.

➤ **ნაშრომის სტრუქტურა**

რაც შეეხება ნაშრომის სტრუქტურას, იგი შედგება შესავლის, ოთხი თავისა და რამდენიმე ქვეთავისგან. შესავალში საუბარია ზოგადად კვლევის საგანზე, საკვლევ კითხვასა და ჰიპოთეზაზე, ისევე როგორც საკვლევ თემის აქტუალობასა და სიახლეზე. გარდა ამისა, შესავალში მიმოხილულია ნაშრომის თეორიული ჩარჩო და კვლევის მეთოდოლოგია. ასევე შესავალშია საუბარი ნაშრომის სტრუქტურასა და ლიტერატურის მიმოხილვაზე, სადაც განხილული იქნება ის რამდენიმე განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი წიგნი და ანალიტიკური სტატია, რომელთა ანალიზის შედეგებსაც ეყრდნობა წინამდებარე ნაშრომი.

პირველი თავში მიმოხილულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მეორე მსოფლიო ომიდან მოყოლებული 2002 წლამდე, მეორე თავი ეთმობა თურქეთის საგარეო პოლიტიკის მიმოხილვას სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მმართველობის

პერიოდში. ამავდროულად გაანალიზებულია აგრეთვე ქვეყნის ახალი იდეოლოგიის და პოლიტიკური რეჟიმის--ერდოღანოზმის პრინციპები და წარმოდგენილია ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის ცვლილების მიზეზების დადგენის მცდელობა. მესამე თავში გაანალიზებულია აშშ-თურქეთის ურთიერთობის გაუარესების ძირითადი და მეორადი ფაქტორები, ხოლო მეოთხე თავში გაანალიზებულია ნაშრომში ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზის ასახსნელად გამოყენებული კონსტრუქტივიზმის თეორიის ძირითადი პრინციპები და წარმოდგენილია მცდელობა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური ვექტორის ცვლილების მიზეზები გაანალიზდეს აღნიშნული თეორიის ჭრილში. ნაშრომის დასკვნით ნაწილში მოკლედაა შეჯამებული ნაშრომში წარმოდგენილი მოსაზრებები თურქეთის საგარეო პოლიტიკის შეცვლის და აშშ-თან ურთიერთობების გაუარესების მიზეზების და შედეგების შესახებ. გარდა ამისა, დასკვნაში ასევე განხილულია კვლევის პროცესში დაგროვილი ინფორმაციის საფუძველზე ჩამოყალიბებული კონკრეტული მოსაზრებები ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების ნორმალიზების შესაძლო გზებთან დაკავშირებით.

➤ ლიტერატურის მიმოხილვა

წინამდებარე ნაშრომი ეფუძნება მრავალ აკადემიურ გამოცემას და სტატიას, თუმცა ინფორმატიულობის და ანალიტიკური ღირებულების მიხედვით განსაკუთრებით საინტერესოა რამდენიმე მათგანი, რომლებიც წინამდებარე ქვეთავში იქნება გაანალიზებული.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ეს ნაშრომი იკვლევს 2002 წლის თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილების მიზეზებს, ხოლო ამ მიზეზების დადგენა შეუძლებელია პრეზიდენტ ერდოღანის ყოფილი თანამებრძოლის--აჰმედ დავითოღლუს დოქტრინის--„სტრატეგიული სიღრმის“ გაანალიზების გარეშე, რადგან სწორედ ეს ნაშრომი მიიჩნევა თურქეთის ახალი იდენტობისა და ქვეყნის თანამედროვე საგარეო პოლიტიკის ერთგვარ მანიფესტად და სახელმძღვანელო პრინციპების კრებულად. იოანის გრიგორიადისის მიხედვით (Grigoriadis, 2010) „სტრატეგიულ სიღრმეში“ დავითოღლუ აყალიბებს თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკის--ნეო-ოტომანიზმის მთავარ პრინციპებს: კერძოდ, თურქეთს თავისი უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობა და

რამდენიმე რეგიონს შორის მყოფობა აძლევს საშუალებას გაატაროს საკუთარ ეროვნულ ინტერესებზე მორგებული საგარეო პოლიტიკა. თურქეთი აღარ უნდა იყოს დიდი სახელმწიფოების ინტერესების განმახორციელებელი ინსტრუმენტი. დავითოლლუს მოსაზრებით, თურქეთმა თავის ყველა რეგიონალურ მეზობელთან უნდა დაამყაროს კეთილმეზობლური ურთიერთობა და თავის საგარეო პოლიტიკის წარმართვისას დაეყრდნოს სწორედ სამეზობლო პოლიტიკას. ამასთან, მეზობლებთან ურთიერთობებისას თურქეთმა უნდა გამოიყენოს რბილი ძალის ინსტრუმენტები, კერძოდ, აამოქმედოს ის კულტურული, ლინგვისტური თუ სხვა სახის კავშირები, რომლებიც მას აქვს რეგიონის ქვეყნებთან და რაც მისი ოტომანური მემკვიდრეობის დამსახურებაა. ამასთან, დავითოლლუს ქვეყნის საგარეო ურთიერთობების უმთავრეს პრიორიტეტად მიაჩნია სწორედ მეზობლებთან ურთიერთობების ნორმალიზება, ხოლო რაც შეეხება ევროკავშირში თურქეთის გაწევრიანებას იგი მიიჩნევს ქვეყნისთვის სასურველ, მაგრამ არა უმთავრეს პრიორიტეტად.

ვამინგტონის უნივერსტეტის წამყვანი ექსპერტი თურქეთის საკითხებში--სონერ ჩაღათაი თავის წიგნში--„ახალი სულთანი--ერდოღანი და თანამედროვე თურქეთის კრიზისი“ განიხილავს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის და უშუალოდ თურქეთის მემარჯვენე პოპულისტი პრეზიდენტის, რეჯებ თაიფ ერდოღანის პოლიტიკურ კარიერას ხელისუფლებაში მოსვლამდე და მოსვლის შემდეგ, მის პოლიტიკურ იდეოლოგიას და გზას აბსოლუტური ძალაუფლებისკენ, რომელიც, ავტორის აზრით, საშუალებას აძლევს მას რეალობად აქციოს თავისი იდეოლოგია და მიზნები, ერთი მხრივ, თურქული საზოგადოების გარდაქმნა ისლამისტურ ფასეულობებზე დაყრდნობით და მეორე მხრივ, თურქეთის გარდაქმნა რეგიონალური ძალის ცენტრად (Cagaptay, 2017).

პენსილვანიის უნივერსტეტის პროფესორები--ნიკოლას საიდელი და კლერ ფინკელშტეინი თავიანთ ანალიტიკურ სტატიაში--„თურქეთის აღმოსავლეთისკენ შემობრუნება--გამოწვევა ნატოსთვის და საშიშროება აშშ-ს ეროვნული უსაფრთხოებისთვის“ (Saidel, Finkelstein, 2018) განიხილავენ იმ ძირითად მიზეზებს, რამაც გამოიწვია აშშ-თურქეთს შორის ურთიერთობების დაძაბვა. მათ მიერ განხილულ მიზეზებს შორისაა სირიაში თურქეთის მიერ ისლამურ სახელმწიფოსთან და აღ-

ქაიდასთან ასოცირებული ისლამისტური დაჯგუფებების შესაძლო მხარდაჭერა, აშშ-ს მიერ მხარდაჭერილ სირიის დემოკრატიულ ძალებთან და მისი ქოლგის ქვეშ მოქმედ YPG-თან (სახალხო თავდაცვის ძალები) შეიარაღებული ბრძოლა. გარდა ამისა, ავტორები ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების გაუარესების ერთ-ერთ გარდამტეხ ფაქტორად მიიჩნევენ 2016 წლის სამხედრო გადატრიალების მცდელობას, მასში დადანაშაულებულ ამერიკულ მხარეს, ერდოღანის პოლიტიკური ოპონენტის-- ფეთჰულა გიულენის ექსტრადირების მოთხოვნაზე აშშ-ს უარს და ამ მოვლენის შემდეგ განხორციელებულ პოლიტიკურ რეპრესიებს. ამასთან, ავტორები ურთიერთობების გაუარესების ერთ-ერთ მთავარ მიზეზად მიიჩნევენ ამბოხების შემდეგ რუსეთ-თურქეთს შორის დამყარებულ პარტნიორულ ურთიერთობებს, რაც აშშ-ს განსაკუთრებული შეშფოთების საგანია. ავტორთა მოსაზრებით, დღესდღეობით სწორედ ეს საკითხი დგას ყველაზე მწვავედ ორი ქვეყნის ურთიერთობების დღის წესრიგში.

ი. ილმაზი (დიკინის უნივერსტეტი, ავსტრალია) და გ.ბაშიროვი(ფლორიდის უნივერსტეტი, აშშ) თავიანთ სტატიაში: “AKP 15 წლის შემდეგ: ერდოღანიზმის ჩამოყალიბება თურქეთში“ განიხილავენ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მმართველობას ხელისუფლებაში მოსვლიდან 15 წლის შედეგ და აანალიზებენ ამ დროის განმავლობაში თურქეთის ახალი პოლიტიკური იდეოლოგიის და ახალი რეჟიმის--ერდოღანიზმის ჩამოყალიბების საკითხს. ავტორთა განმარტებით, ერდოღანიზმი დგას 4 მთავარ პრინციპზე, ესენია: სეკულარიზმი, ნეოპატრიმონიალიზმი, პოპულიზმი და ისლამიზმი. სტატიაში ვრცლადაა განხილული თითოეული პრინციპი და მათი პრაქტიკული განხორციელება თურქეთის მმართველი პარტიის და პირადად პრეზიდენტ ერდოღანის მიერ.

მ.ჯორჯი და მ.ოზქანი სტატიაში „კონსპირაციული თეორიები ჩაშლილი გადატრიალების შემდეგ“ განიხილავენ 2016 წელს გადატრიალების მცდელობის შემდეგ თურქეთში მომხდარ მოვლენებს, კერძოდ, ერდოღანის მიერ გაკეთებულ განცხადებებს, რომლებშიც ის სამხედრო გადატრიალების მცდელობაში ადანაშაულებდა ემიგრაციაში მყოფ ფ. გიულენს, რომლის უკანაც, მისივე მტკიცებით, იდგა აშშ. გარდა ამისა, სტატიაში გაანალიზებულია ამ მოვლენების შემდეგ ერდოღანის

მიერ გადაგმული ნაბიჯები, კერძოდ, შიდა და გარე მტერზე, მათ შორის გამოგონილ მტერზე „ნადირობა“, რითაც მან გაამართლა პოლიტიკური წმენდების ჩატარება სახელმწიფო აპარატის ყველა დონეზე და საზოგადოების ყველა ფენაში, რითაც გზიდან ჩამოიშორა პოლიტიკური ოპონენტების უმრავლესობა და რაც დაეხმარა მას ხელისუფლების კიდევ უფრო მეტი ხარისხით კონსოლიდაციაში.

პრინსტონის უნივერსიტეტის პროფესორი ჯენ-ვერნერ მიულერი თავის მონოგრაფიაში „რა არის პოპულიზმი?“ ანალიზებს ამ პოლიტიკური ფენომენის ფესვებს, მის ბუნებას და გამოვლენის ფორმებს. ავტორის აზრით, პოპულიზმის მთავარი ფაქტორი პლურალიზმის უარყოფაა. პოპულისტების მტკიცებით, მხოლოდ ისინი წარმოადგენენ ხალხს. წიგნში წარმოდგენილია რამდენიმე რჩევა ლიბერალური დემოკრატების მიერ პოპულიზმთან გამკლავების შესახებ.

თავი I. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ისტორიულ რეტროსპექტივაში

ნაშრომის მთავარი მიზნის--თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილების და აშშ-თურქეთის ურთიერთობების დამაბვის მიზეზების გასაანალიზებლად მიზანშეწონილად მიმაჩნია თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ეტაპების მიმოხილვა მეორე მსოფლიო ომიდან მოყოლებული თანამედროვე ეპოქამდე. აღნიშნული ისტორიულ-ანალიტიკური მიმოხილვა შექმნის შესაძლებლობას შედარდეს თურქეთის ტრადიციული საგარეო პოლიტიკა და ქვეყნის თანამედროვე საგარეო პოლიტიკური დისკურსი და ამ შედარების საფუძველზე საგარეო ვექტორის შეცვლის მიზეზები და და ამ ცვლილების შედეგები უკეთ იქნეს გააზრებული.

1.1. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში თურქეთის საგარეო პოლიტიკური სტრატეგია საერთაშორისო ურთიერთობების შესახებ ლიტერატურაში შეფასებულია, როგორც „აქტიური ნეიტრალიტეტი“. ომის მთელი პერიოდის განმავლობაში თურქეთს ჰქონდა მჭიდრო ურთიერთობები მოკავშირეებთან, განსაკუთრებით დიდ ბრიტანეთთან. პრემიერ-მინისტრი ჩერჩილი მრავალრიცხოვან შეხვედრებზე აქტიურად ცდილობდა თურქეთის იმჟამინდელი პრეზიდენტის--ისმეთ ინონუს დარწმუნებას ომში ჩართვის საჭიროებასთან დაკავშირებით, სანაცვლოდ კი შეიარაღებით მომარაგებას ჰპირდებოდა. ინონუ ამ მოლაპარაკებებზე ყოველთვის აცხადებდა, რომ სამხედრო დახმარებით უზრუნველყოფის შემთხვევაში თურქეთი ხელსაყრელ დროს აუცილებლად ჩაერთვებოდა ომში, თუმცა როგორც შემდგომმა მოვლენებმა აჩვენა, ეს „ხელსაყრელი დრო“ არ დამდგარა თურქეთისთვის. რეალურად მან ნეიტრალიტეტის შენარჩუნება ამჯობინა რამდენიმე პრაგმატული მოსაზრებიდან გამომდინარე (იხ.ქვემოთ).

პარადოქსულია, თუმცა მოკავშირეებთან კარგი ურთიერთობების ფონზე თურქული დიპლომატია ახერხებდა ასევე კარგი ურთიერთობები ჰქონოდა ლერძის ქვეყნებთან და განსაკუთრებით გერმანიასთან. თურქეთმა გერმანიასთან გააფორმა თავდაუსხმელობის ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც იღებდა ვალდებულებას მოკავშირეების მხარეზე არ ჩართულიყო ომში, ამის სანაცვლოდ კი ჰიტლერისაგან მიიღო უსაფრთხოების

გარანტიები. უნდა აღინიშნოს, რომ გერმანია-თურქეთის ურთიერთობა გასცდა ქალაქებზე დაწერილ თავდაუსხმელობის პირობას და ერთგვარი პარტნიორობის ფორმაც კი მიიღო, რადგან ომის პერიოდში თურქეთი განაგრძობდა გერმანიის მომარაგებას ქრომით, რაც სასიცოცხლოდ აუცილებელი იყო ამ უკანასკნელის სამხედრო ინდუსტრიისათვის.

თურქეთის მიერ ნეიტრალიტეტის შენარჩუნების მთავარ მოტივს, გარდა ადამიანური და მატერიალური მსხვერპლის თავიდან აცილებისა, წარმოადგენდა მოკავშირეების გამარჯვების შემთხვევაში ომის შემდგომ პერიოდში საბჭოთა ექსპანსიის საფრთხე. თურქეთის ეს შიში ისტორიული ფესვებიდან იღებდა სათავეს. როგორც ცნობილია, ოსმალეთის იმპერია და ცარისტული რუსეთი ისტორიული მეტოქეები არიან, მათი ურთიერთობა ერთმანეთთან გამართულ 13 ომს ითვლის. გარდა ამისა, თურქეთს ემინოდა ასევე იმის, რომ მისი ომში ჩართვის შემთხვევაში სსრკ ნაცისტური გერმანიისაგან თურქეთის დაცვის საბაზით ომის პერიოდშივე განახორციელებდა შეჭრას მის ტერიტორიაზე. სწორედ ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად პრეზიდენტმა ინონუმ წერილი მისწერა ჰიტლერს, სადაც ხაზი გაუსვა იმ ფაქტს, რომ თურქეთი არაფერს მოიმოქმედებდა ბულგარეთში დისლოცირებული გერმანული ძალების წინააღმდეგ, სანაცვლოდ კი მისი ჩრდილო-დასავლეთი საზღვრის უსაფრთხოების იმედს გამოთქვამდა, რისი გარანტია მან მიიღო კიდევ ჰიტლერისგან (Altınörs, 2017).

ახალგაზრდა თურქული სახელმწიფოს მთავარი პრიორიტეტი მშვიდობის შენარჩუნება და ქვეყნის სწრაფი განვითარების უზრუნველყოფა იყო. ომში .ჩართვა კი, გარდა უდიდესი ადამიანური მსხვერპლისა, გამოიწვევდა ასევე უდიდეს მატერიალურ ზარალს და ქვეყნის ეკონომიკის განადგურებას, რისი ნათელი მაგალითიც ომის შემდგომი სსრკ იყო. ომის ასეთი შედეგები კი შეიძლებოდა საბედისწეროც კი აღმოჩენილიყო ახალგაზრდა რესპუბლიკისთვის. ეს კარგად ესმოდა პრეზიდენტ ინონუს და თავისი მტკიცე პოზიციის და ამავდროულად ფრთხილი დიპლომატიის წყალობით ქვეყანა აარიდა უდიდეს პოლიტიკურ საფრთხეს (სსრკ-ს შესაძლო ინტერვენციას) და ეკონომიკის სრულ გაჩანაგებას, რაც პერსპექტივაში უთუოდ დააბრკოლებდა ქვეყნის ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ პროგრესს. თურქეთმა ომთან დაკავშირებით ერთადერთი ქმედითი გადაწყვეტილება მიიღო 1944

წლის აპრილში, როდესაც ქრომის მიწოდება შეუწყვიტა გერმანიას და აგვისტოში გაწყვიტა ყველანაირი ურთიერთობა მასთან, მაშინ როდესაც ომის ბედი ფაქტობრივად უკვე გადაწყვეტილი იყო. 1945 წლის თებერვალში კი ფორმალურად გამოუცხადა ომი ღერძის ქვეყნებს, რის შედეგადაც იგი მიწვეულ იქნა გაერთიანებული ერების დამფუძნებელ ყრილობაზე და როგორც ქვეყანამ, რომელმაც ომი გამოუცხადა ღერძის ქვეყნებს, მიიღო გაეროს დამფუძნებელი წევრის სტატუსი. ამგვარად, თურქეთმა ფაქტობრივად ნულოვანი ძალისხმევის და არარსებული მსხვერპლის ფასად მიაღწია მაქსიმალურ შედეგს, რაც კი იმ გარემოებაში შეიძლებოდა მიეღო ქვეყანას. ეს უდავოდ უნდა შეფასდეს თურქული დიპლომატიის ნამდვილ ტრიუმფად.

ბევრი ანალიტიკოსი თუ საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალისტი თურქეთის პოლიტიკას მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში დღემდე მიიჩნევს არაეთიკურ და უპრინციპო პოზიციად, თუმცა თურქეთის გადმოსახედიდან ეს პოლიტიკა იყო იმ პერიოდში ერთადერთი სწორი არჩევანი ქვეყნის გადასარჩენად, რაც დაადასტურა კიდევ შემდგომ განვითარებულმა.

1.2. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა ცივი ომის პერიოდში

მიუხედავად იმისა, რომ აქტიური ნეიტრალიტეტის პოლიტიკა წარმატებული აღმოჩნდა თურქეთისთვის, შემდგომ განვითარებულმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ მას ჰქონდა ასევე თავისი უარყოფითი შედეგებიც. ეს შედეგები აშკარა გახდა ომის შემდგომ პერიოდში, როდესაც სტალინმა ულტიმატუმი წაუყენა თურქეთს და მოითხოვა სრუტეებზე ტერიტორია, ისევე როგორც ქვეყნის ზოგიერთი აღმოსავლეთ რეგიონის დაბრუნება. ომში თურქეთის ნეიტრალიტეტის უარყოფითი შედეგი კი იყო ის, რომ სსრკ-ს ამ ზეწოლაზე აშშ-ს და დიდ ბრიტანეთს კარგა ხანი არ ჰქონიათ რეაქცია და არ შეუთავაზებიათ არანაირი ფორმით დახმარება. გარდა ამისა, თურქეთს არ მიუღია დიდი ბრიტანეთისგან შეპირებული ფინანსური დახმარება ომის შემდგომი რეკონსტრუქციისა და განვითარებისთვის (Han Aslan, 2014).

მიუხედავად ზემოთქმულისა, აშშ-მ და ბრიტანეთმა გააცნობიერეს ომის შემდგომ მსოფლიოში სსრკ-ს ექსპანსიის საფრთხის რეალურობა. ამ მოსალოდნელი საფრთხის

წინა ხაზზე კი სწორედ თურქეთი იმყოფებოდა, რის გამოც ამ უკანასკნელმა 1947 წელს მიიღო აშშ-გან ტრუმენის დოქტრინით და მარშალის გეგმით გათვალისწინებული დიდი სამხედრო და ფინანსური დახმარება, რასაც 1952 წელს მოყვა მისი მიღება ნატოში. მალევე თურქეთს, როგორც ალიანსის წევრ სახელმწიფოს, მოუწია თავისი საჯარისო დანაყოფების გაგზავნა კორეის ომში. ამით დასრულდა თურქეთის ნეიტრალიტეტი, რის შენარჩუნებასაც ასე ესწრაფვოდა იგი როგორც ომის, ისე ომის შემდგომ პერიოდში. ამ დროიდან მოყოლებული რიგი ისტორიული და გეოპოლიტიკური მიზეზებიდან გამომდინარე, თურქეთი ხდება დასავლეთის ახლო პარტნიორი და მოკავშირე.

1960-80-იან წლებში თურქეთის საგარეო პოლიტიკის დღის წესრიგის ძირითადი თემა იყო კვიპროსის საკითხი, რაშიც თურქეთი ატარებდა აშშ-გან უკვე შედარებით დამოუკიდებელ პოლიტიკას. აშშ-თურქეთის უმჭიდროვეს პარტნიორულ ურთიერთობებში პირველი ბზარი გააჩინა 1964 წელს აშშ-ს პრეზიდენტ ლ.ჯონსონის წერილმა, რომელშიც იგი აფრთხილებდა თურქეთს, რომ აშშ არ დაეხმარებოდა მათ, თუ თურქული ინტერვენცია კვიპროსში გამოიწვევდა სსრკ-ს სამხედრო პასუხს. ამ წერილის შემდეგ ანკარაში დაფიქრდნენ იმაზე, რომ აშშ-ზე ასეთი ხარისხის დამოკიდებულებას თავისი ფასი გააჩნდა, ამიტომ საჭირო იყო ამ დამოკიდებულების ხარისხის შემცირება და მათი საგარეო პოლიტიკის დივერსიფიცირება. ამ პერიოდიდან თურქეთმა დაიწყო თავისი საგარეო პოლიტიკური კავშირების გაფართოება და ურთიერთობების დამყარება სსრკ-თან და მესამე სამყაროს ქვეყნებთან.

თურქეთის მოსაზრება, რომ მას „მკირი“ უჯდებოდა ახლო მოკავშირეობა აშშ-თან, კიდევ უფრო განმტკიცდა 1975 წელს აშშ-ს მიერ თურქეთისათვის იარაღზე დაწესებული ემბარგოს შემდეგ, რაც აშშ-ს პასუხი იყო მისი ურჩი მოკავშირის მიერ 1974 წელს განხორციელებული კვიპროსის ანექსიაზე. თურქეთის მცდელობა, მოეხდინა მისი საგარეო პოლიტიკის დივერსიფიცირება, მნიშვნელოვნად იყო შეზღუდული ცივი ომის დროს არსებული საბჭოთა საფრთხით. მიუხედავად ორ ქვეყანას შორის გაჩენილი ბზარისა, ორივე მათგანი აცნობიერებდა მათ შორის მჭიდრო პარტნიორობის გაგრძელების აუცილებლობის, რის გამოც სერიოზულ კრიზისამდე არ მისულა მათ შორის არსებული წინააღმდეგობები (Larrabee 2010).

1.3. თურქეთის როლი საერთაშორისო სისტემაში ცივი ომის შემდეგ

სსრკ-ს დაშლამ და აშშ-თურქეთის პარტნიორობის განმაპირობებელი მთავარი ფაქტორის--საბჭოთა ექსპანსიის საფრთხის დღის წესრიგიდან მოხსნამ შეამცირა ანკარის დამოკიდებულება ვაშინგტონზე, თუმცა ამავე მოვლენამ ასევე შექმნა ახალი შესაძლებლობები თურქეთისთვის, კერძოდ, მჭიდრო პოლიტიკური ურთიერთობების დამყარება ახლო აღმოსავლეთის და კავკასია/ცენტრალური აზიის რეგიონებთან, სადაც თურქეთს გააჩნია ისტორიული კავშირები და გრძელვადიანი ინტერესები.

ცივი ომის დასრულების შემდეგ თურქეთისთვის შეიცვალა ასევე საშიშროებებისა და გამოწვევებისა ფოკუსი, რომელმაც ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენ გადაინაცვლა: მზარდი ქურთული ნაციონალიზმი და სეპარატიზმი, სექტარული ძალადობა ერაყში, რომელიც შეიძლებოდა გავრცელებულიყო მეზობელ ქვეყნებშიც; ირანიდან მომავალი როგორც შესაძლო ბირთვული საფრთხე, ისე რადიკალური ისლამის გავრცელების საშიშროება და სხვ. თურქეთის უსაფრთხოების გამოწვევების მსგავსმა ცვლილებამ ბუნებრივად გამოიწვია მისი ინტერესების ზრდა მისივე სამხრეთ საზღვრების სტაბილურობით და თავის რეგიონალურ მეზობლებთან ურთიერთობების ნორმალიზებით. განსაკუთრებით ეს შეეხებოდა ირანს და სირიას--ქვეყნებს, რომლებთანაც აშშ-ს ჰქონდა და აქვს განსაკუთრებით დამაბული ურთიერთობები. ამგვარად, ჯერ კიდევ 90-იანი წლების დასაწყისში გამოიკვეთა ნატოელი მოკავშირეების, აშშ-ს და თურქეთის ინტერესების დაპირისპირება ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში და განსაკუთრებით ზემოაღნიშნულ ქვეყნებთან დაკავშირებით.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია სპარსეთის ყურის ომის გავლენა ორი ქვეყნის ურთიერთობებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ამერიკაში ამ ომს ბევრი მიიჩნევს აშშ-თურქეთის თანამშრომლობის „ოქროს ხანად“, ანკარაში მას სხვაგვარად აღიქვამენ: თურქები თვლიან, რომ ეს ომი ორ ქვეყანას შორის დამაბული ურთიერთობების დაწყების ათვლის წერტილია. თურქეთის იმჟამინდელი პრეზიდენტი--თურგუთ ოზალი იმედოვნებდა, რომ მისი მტკიცე მხარდაჭერა აშშ-დმი 1991 წლის ერაყის კამპანიაში თურქეთს მოუტანდა მნიშვნელოვან საგარეო პოლიტიკურ დივიდენდებს და გაიზრდებოდა ევროკავშირში (მაშინდელ ევროპულ საბჭოში-EC) თურქეთის

გაწევრიანების შანსები, თუმცა მისი ეს იმედები არ გამართლდა--აშშ-თან მჭიდრო სამხედრო პარტნიორობამ არ მოუტანა თურქეთს ევროპის საბჭოში გაწევრიანების გაუმჯობესებული პერსპექტივა. ეკონომიკური თვალსაზრისით თურქეთმა აშშ-ს სამხედრო კამპანიაში მონაწილეობის გამო დიდი ფინანსური დანაკარგები განიცადა, რაც, მათივე მტკიცებით, სათანადოდ არ აუნაზღაურებია აშშ-ს. ამ ფაქტმა ანკარაში კიდევ უფრო გაამყარა რწმენა, რომ ამ პარტნიორობისგან თურქეთი ბევრად მეტს კარგავს, ვიდრე იღებს.

ამ ომმა გამოიწვია ასევე თურქეთის ქურთული პრობლემის ესკალაცია. დასავლეთის მხარდაჭერით ჩრდილოეთ ერაყში დე-ფაქტო ქურთული სახელმწიფოს დაარსებამ ახალი ბიძგი მისცა ქურთულ ნაციონალიზმს და უზრუნველყო ლოჯისტიკური ბაზის არსებობა ქურთების მუშათა პარტიის (PKK) მიერ თურქეთის ტერიტორიაზე ახალი შეტევების განხორციელებისათვის.

სპარსეთის ყურის ომმა გამოიწვია აგრეთვე თურქების გრძნობების გაძლიერება ეროვნულ სუვერენიტეტთან დაკავშირებით. ზოგადად, თურქები ძალზე ფრთხილად იყვნენ განწყობილნი აშშ-თვის საკუთარი ტერიტორიის გამოყენების უფლების მიცემის მიმართ (არანატოელი კონტიგენტისათვის).

მას შემდეგ, რაც აშშ-მ, დიდმა ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა თანხმობა განაცხადეს ჩრდილოეთ ერაყის არასაფრენ ზონად გამოცხადების შესახებ, აშშ-ს მიერ ინჯირლიკის ბაზის გამოყენებამ არასაფრენი ზოლის პატრულირებისათვის მკვეთრად უარყოფითი რეაქციები გამოიწვია თურქ პოლიტიკოსებსა და სამხედრო ელიტაში. თურქეთმა მნიშვნელოვნად შეზღუდა აშშ-ს მოქმედების თავისუფლება და შეიტანა ბაზების გამოყენების შესახებ შეთანხმებაში ცვლილებები. ამ ცვლილებების თანახმად, ორი ქვეყნის დამაბული და არასტაბილური ურთიერთობებიდან გამომდინარე, ყოველ 6 თვეში უნდა გადახედილიყო ბაზების გამოყენების პირობები.

სხვა მხრივ, ცივი ომის შემდგომი პერიოდი, 90-იანი წლები და 2000-იანი წლების დასაწყისი თურქეთში აღინიშნა იმით, რომ ამ პერიოდში ქვეყნის როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტად გამოცხადდა ქვეყანაში ეკონომიკური მაჩვენებლების გაზრდა. აღსანიშნავია, რომ ვინაიდან ამ პერიოდში თურქეთი უკვე ცდილობდა საკუთარი საგარეო ურთიერთობების დივერსიფიცირებას,

იგი შეეცადა ურთიერთობების დამყარებას რუსეთთანაც, თუმცა მაშინ ეს ურთიერთობა ატარებდა ძირითადად უფრო სავაჭრო-ეკონომიკურ ხასიათს. ამავე პერიოდში ქვეყნის მთავარ საგარეო პოლიტიკურ პრიორიტეტად ევროკავშირში გაწევრიანება იქნა დასახული.

თავი II. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მმართველობის პერიოდში - გზა მუსლიმური დემოკრატიის მოდელიდან ავტორიტარიზმამდე

2002 წელს თურქეთის სათავეში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოსვლის შემდეგ ქვეყანაში დაიწყო ახალი პოლიტიკური ხანა, რომლის პერიოდშიც ეტაპობრივად შეიცვალა ქვეყნის საგარეო და საშინაო პოლიტიკის მთავარი მიმართულებები. პარტიის იდეოლოგიის მთავარ თეორიულ ბაზისად ხშირად მიიჩნევენ AKP-ს ერთ-ერთი დამფუძნებლის და ერდოდანის თანამებრძოლის, ქვეყნის ყოფილი საგარეო საქმეთა და პრემიერ-მინისტრის და საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორის აჰმედ დავითოღლუს ფუნდამენტურ ნაშრომს-- „სტრატეგიის სიღრმე“, რომელშიც გადმოცემულია მისი შეხედულებები საერთაშორისო სისტემაში თურქეთის ადგილისა და როლის და მისი ძირითადი საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების შესახებ.

იმისათვის, რათა მკითხველმა ნათლად დაინახოს, თუ რამდენად შეესაბამება (ან შეესაბამებოდა წარსულში) პარტიის პოლიტიკა(შესაბამისად ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა) დავითოღლუს „სტრატეგიულ სიღრმე“, მიზანშეწონილად მიმაჩნია თავად დოქტრინის გაანალიზება და შესაბამისი დასკვნების მხოლოდ ამის შემდეგ გაკეთება.

2.1. „სტრატეგიული სიღრმე“--ანალიზი და დასკვნები

დავითოღლუს მოსაზრებით, რომელსაც თავის დოქტრინაში ავითარებს, თურქეთს გააჩნია “სტრატეგიული სიღრმე“, რომელიც მას საშუალებას აძლევს გაატაროს მრავალმხრივი საგარეო პოლიტიკა და პრეტენზია განაცხადოს რეგიონის ლიდერი სახელმწიფოს და გლობალური პოლიტიკური აქტორის სტატუსზე. ხსენებული „სიღრმე“ დაკავშირებულია თურქეთის ისტორიულ და გეოგრაფიულ პოზიციასთან. კერძოდ, თურქეთი წარმოადგენს ერთდროულად რამდენიმე რეგიონის--ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთის, კავკასიის, ცენტრალური აზიის, ხმელთაშუაზღვის, სპარსეთის ყურის და შავი ზღვის რეგიონების ქვეყანას და, დოქტრინის თანახმად, სწორედ გეოგრაფიული მდებარეობისა და ისტორიული კავშირების გამო მას უნდა

გააჩნდეს გავლენა ყველა ამ რეგიონში. დოქტრინაში გამოთქმული ეს მოსაზრება მიიჩნევა ნეო-ოტომანური იდეოლოგიის მთავარ თეორიულ საფუძვლად. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკის ძირითად იდეოლოგიურ ბირთვს წარმოადგენს სწორედ ნეო-ოტომანიზმი. იგი გულისხმობს თურქეთის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გავლენის ექსპანსიას ყველა ზემოჩამოთვლილ რეგიონზე, ანუ იმ ტერიტორიებზე, რომლებსაც თავის საზღვრებში აერთიანებდა ოტომანთა იმპერია. უნდა აღინიშნოს, რომ ერდოღანი და მისი პარტია ქვეყნის საპარლამენტოდან საპრეზიდენტო მოდელზე გადასვლისას ერთ-ერთ არგუმენტად იყენებდა იმას, რომ ქვეყანას სჭირდებოდა თითქმის ისეთივე ძლიერი და ცენტრალიზებული მმართველობა, როგორც დამახასიათებელი იყო ოტომანთა იმპერიის პერიოდისთვის. ამასთან, პირადად პრეზიდენტის და მისი გარემოცვის მიერ მუდმივად ხდება ხაზგასმა იმაზე, რომ თურქები არიან „ოტომანთა მემკვიდრეები“ და რომ ქვეყანამ უნდა დაიბრუნოს ძველი დიდება და განამტკიცოს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გავლენა ოტომანთა იმპერიის ყოფილ ტერიტორიებზე. ამგვარად, ნეო-ოტომანიზმი წარმოადგენს სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ოფიციალური იდეოლოგიის ნაწილს და პოლიტიკური ელიტის მიერ წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ქვეყნის ახალი იდენტობის საფუძველს (Sozen, 2010).

მიუხედავად იმისა, რომ „სტრატეგიულ სიღრმეში“ არსადაა პირდაპირი მითითება თურქეთის რეგიონალურ ჰეგემონობაზე და დავითოღლუც ყველა საჯარო გამოსვლაში ყოველთვის ხაზს უსვავდა, რომ დოქტრინაში ხსენებული გავლენის სფეროების გაფართოება თურქეთის და რეგიონის სხვა სახელმწიფოების პოლიტიკური თანასწორობის საფუძველზე უნდა მოხდეს, ანალიტიკოსთა უმრავლესობა, განსაკუთრებით დასავლეთში, მიიჩნევს, რომ დოქტრინაში ხსენებული გავლენის სფეროების გაფართოება რეალურად სხვა არაფერია, თუ არა რეგიონში თურქეთის ერთპიროვნული ჰეგემონობის აღდგენა, თუმცა ამჯერად თანამედროვე ეპოქაზე მორგებული საშუალებებით, კერძოდ, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ექსპანსიის და რბილი ძალის სხვა ინსტრუმენტების გამოყენებით.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ „სტრატეგიულ სიღრმეში“, რომელიც 2000 წელს გამოიცა, არსად ვხვდებით პან-ისლამისტური იდეოლოგიის შესახებ მინიშნებებს, თუმცა

დავითოლლუს უფრო ადრე, დაახლოებით 1990-იან წლებში დაწერილ სტატიებს თუ გადავხედავთ, იქ აშკარად იკვეთება ავტორის ცალსახად პან-ისლამისტური იდეები. ამ იდეოლოგიის თანახმად მხოლოდ ისლამია ის გამაერთიანებელი ძალა, რომელიც უზრუნველყოფს ახლო აღმოსავლეთის მუსლიმ ხალხთა შორის მყარ და გრძელვადიან, სტაბილურ კავშირს. ამასთან, ზემოაღნიშნულ სტატიებში დავითოლლუ ერთიანი ახლო აღმოსავლეთის კონცეფციაში არ მოიაზრებს ირანს, ამ უკანასკნელის შიიტური აღმსარებლობის გამო.

დავითოლლუ ასევე გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ თურქეთმა უარი უნდა თქვას ისლამურ სამყაროსა და დასავლეთს შორის დამაკავშირებელი „ხიდის“ ფუნქციის შესრულებაზე, რადგან ეს გადააქცევს მას დიდი ქვეყნების სტრატეგიული ინტერესების შესრულების ინსტრუმენტად. ამის სანაცვლოდ თურქეთმა უნდა განავითაროს საკუთარ ეროვნულ ინტერესებზე მორგებული პოლიტიკა, რომელიც შესაბამისობაში იქნება მის „სიღრმესთან“, რომელიც სათავეს მისივე ოტომანური ფესვებიდან იღებს. ამასთან, დავითოლლუ მიიჩნევს, რომ დასავლეთზე თურქეთის ცალსახა დამოკიდებულების შემცირების გზაა მრავალმხრივი დიპლომატიის წარმოება არა მხოლოდ რეგიონის შიგნით, არამედ მის საზღვრებს გარეთაც. კერძოდ, ის თვლის, რომ თურქეთისთვის დასავლეთის დაბალანსების საუკეთესო გზა ისეთ რეგიონულ ჰეგემონებთან ურთიერთობების დამყარებაა, როგორცაა რუსეთი, ჩინეთი, ირანი და ინდოეთი (Walker, 2007).

დავითოლლუ მიიჩნევს, რომ თავისი ეროვნული ინტერესების დასაკმაყოფილებლად თურქეთმა უნდა გამოიყენოს რბილი ძალის პოტენციალი. კერძოდ, მან უნდა აამოქმედოს ყველა ის ისტორიული, ლინგვისტური თუ კულტურული ფაქტორი, რაც აკავშირებს რეგიონის ქვეყნებთან. საამისოდ გამოყენებულ უნდა იქნეს დემოკრატიული ინსტიტუციები და განვითარდეს საბაზრო ეკონომიკური ბერკეტები. ამასთან, დოქტრინაში ერთ-ერთ პრიორიტეტადაა გაწერილი თურქეთის მიერ მილიტარისტული სახელმწიფოს იმიჯზე უარის თქმა და სამხედრო ელიტის გავლენის შემცირება საზოგადოებასა და ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე, თუმცა იქვე ხაზგასმულია, რომ ეს და დოქტრინაში გაცხადებული ყველა სხვა მიზანი

ერთმნიშვნელოვნად ლიბერალური და დემოკრატიული სამუალებებით უნდა განხორციელდეს.

იმისათვის, რომ თურქეთმა მიაღწიოს თავის საგარეო პოლიტიკურ მიზნებს, დავითოლლუს მოსაზრებით, საჭიროა ორი წინაპირობის შესრულება: პირველი ეხება ქვეყნის შიდა პოლიტიკას, ხოლო მეორე დაკავშირებულია რეგიონის ქვეყნებთან ურთიერთობების ნორმალიზებასთან. შიდა პოლიტიკურ ფრონტზე თურქეთმა უნდა გადაჭრას ქურთული საკითხი და ასევე გააერთიანოს რელიგიურ ნიადაგზე ორ ნაწილად--სეკულარისტებად და ისლამისტებად გახლეჩილი საზოგადოება. როგორც აღინიშნა, ორივე ამ პრობლემის მოგვარება უნდა მოხდეს ლიბერალური პრინციპების საფუძველზე, კერძოდ: ქურთული უმცირესობისათვის ფართო უფლებების მინიჭებით და თურქული საზოგადოების სხვადასხვა სეგმენტს (სეკულარისტებს და ისლამისტებს) შორის ლიბერალური კონსენსუსის მიღწევით.

რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკურ ფლანგს, დავითოლლუ მიიჩნევს, რომ თურქეთმა ყველა თავის მეზობელთან პრობლემური საკითხების მინიმინზაცია უნდა მოახდინოს. მან ეს მოსაზრება დოქტრინაში გამოხატა პრინციპით: „ნულოვანი პრობლემები მეზობლებთან“, რის პრაქტიკაში განხორციელებასაც AKP ხელისუფლებაში მოსვლისთანავე შეუდგა.

პრაქტიკაში ადგილი ჰქონდა დოქტრინის თითქმის ყველა პრინციპის განხორციელების მცდელობას. კერძოდ, დაიწყო ქურთული უმცირესობებისათვის ფართო უფლებების მინიჭების პროცესი, თუმცა წარუმატებლად: 2009 წელს მმართველი პარტიის ინიციატივით ქურთული წარმომობის მოქალაქეებს მიენიჭათ თურქეთის სხვა მოქალაქეებთან გათანაბრებული უფლებები, ჩრდილოეთ ერაყიდან დაბრუნდა ქურთების მუშათა პარტიის 34 მებრძოლი, თუმცა მთავრობის აღნიშნულ ნაბიჯებს უარყოფითი გამოხმაურება მოჰყვა თურქული მოსახლების მხრიდან, რის გამოც მთავრობა იძულებული გახდა შეეჩერებინა ეს ინიციატივები. თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ ერდოღანის და მისი გუნდის ამ დროისთვის უკვე საკმაოდ აშკარა ავტორიტარულ მიდრეკილებებს, საეჭვოა, რომ ხელისუფლების მხრიდან პრობლემის მოგვარების რეალური სურვილის არსებობის შემთხვევაში ამ უკანასკნელს ვერ

მოეგვარებინა მოსახლეობის უკმაყოფილების საკითხი(ძალით ან თუნდაც დარწმუნების საშუალებით) და ვერ მიეყვანა რეფორმა ბოლომდე.

გარდა ზემოთქმულისა, დოქტრინის პრინციპები გატარდა მთელ რიგ საკითხებთან მიმართებით, განსაკუთრებით საგარეო პოლიტიკურ ასპარეზზე, ხოლო შიდა პოლიტიკაში დოქტრინისეული პრინციპის განხორციელების მაგალითი იყო სამხედრო ელიტის პოლიტიკური გავლენის შემცირებისკენ მიმართული მუშაობა, რაც ერდოღანის მმართველობის წლებში ეტაპობრივად მიმდინარეობდა და პიკს მიაღწია 2016 წლის სამხედრო ამბოხის მცდელობის შემდეგ, როდესაც არმიაში (ისევე როგორც პოლიტიკურ და სხვა წრეებში) ჩატარებული დიდი წმენდის შემდეგ ჯარში დარჩნენ მხოლოდ მთავრობის და პირადად ერდოღანის ერთგული, ხშირ შემთხვევაში არაპროფესიონალი კადრები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ერდოღანმა არათუ არ გაატარა ზომები ქვეყანაში დაპირისპირებულ სეკულარისტებსა და ისლამისტებს, ანდა სუნიტებსა და ალავიტებს შორის ლიბერალური კონსესუსის მისაღწევად, არამედ მისი რადიკალური ისლამურისტური განცხადებებით შეგულიანებული რადიკალი სუნიტები არაერთხელ დაესხნენ თავს სეკულარისტებს და ალავიტებს და ამგვარად, ისედაც მძიმე კონფესიური მდგომარეობა მისი განცხადებების გამო კიდევ უფრო დამძიმდა. ერდოღანის ამ და სხვა არადემოკრატიული განცხადებების თუ ქმედებების გამო ქვეყანა დაშორდა ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივას და ასევე პრობლემები გაჩნდა თურქეთის ნატოს პრინციპებთან თავსებადობის მხრივაც.

დოქტრინაში საგარეო პოლიტიკასთან დაკავშირებით მოცემული პრინციპებიდან ერდოღანმა გაითვალისწინა მეზობელ სახელმწიფოებთან ერთიერთობების ნორმალიზაციის და თურქული გავლენის ეტაპობრივი გავრცელების რეკომენდაცია და დავითოღლუს მონაწილეობით პრაქტიკულად შეუდგა კიდევ მის განხორციელებას. AKP-ს ხელისუფლებაში მოსლისთანავე ნელ-ნელა დაიწყო თურქეთის ურთიერთობების გაუმჯობესება რეგიონის ქვეყნებთან, მათ შორის ტრადიციულად მტრულად განწყობილ სირიასთან, ერაყთან და თურქეთის ისტორიულ მეტოქე ირანთანაც კი. ურთიერთობები ასევე დარეგულირდა ისრაელთან და თურქეთი არაბულ-ებრაულ კონფლიქტში შუამავლის როლის შესრულებასაც კი ესწრაფვოდა, თუმცა ეს ურთიერთობები 2009 წელს გაუარესდა ერდოღანის მიერ პალესტინური

მხარისადადმი გამოხატული ღია სიმპატიების გამო. მიუხედავად ამისა, მთლიანობაში თურქეთს რეგიონის ქვეყნებთან საკმაოდ კეთილმეზობლური დამოკიდებულება ჰქონდა არაბული გაზაფხულის დაწყებამდე. სწორედ 2011 წლიდან გაუარესდა მისი ურთიერთობები მეზობლებთან, განსაკუთრებით სირიასთან, წარმოშობილ კონფლიქტში ასადის საწინააღმდეგო მხარეს ჩართვის გამო. თუმცა სირიის ომში თურქეთის მთავარი პრიორიტეტი მაინც მისი სამხრეთ-აღმოსავლეთი საზღვრის დაცვა, ქურთულ სამხედრო დაჯგუფებებთან ბრძოლა და მის საზღვართან დამოუკიდებელი ქურთული სახელმწიფოს შექმნის არ-დაშვებაა, რის გამოც იგი არ ერიდება არც ჯიჰადისტური ორგანიზაციებისთვის სხვადასხვა სახის დახმარების გაწევას და არც დასავლური კოალიციის მიერ მხარდაჭერილ ქურთულ შეიარაღებულ დაჯგუფებებთან ბრძოლას, რომლებსაც იგი ქურთისტანის მუშათა პარტიასთან ასოცირებულ ტერორისტულ ძალებად მიიჩნევს. ამდენად, დავითოღლუს სამეზობლო პოლიტიკის პრინციპი „ნულოვანი პრობლემები მეზობლებთან“, ზოგიერთი პოლიტიკური მიმომხილველის შეფასებით, გადაიქცა „არაფერი პრობლემების გარდა“ პოლიტიკად.

ზოგიერთი ანალიტიკოსი აკრიტიკებს დავითოღლუს „სტრატეგიის სიღრმეს“ შემდეგი ფაქტორების გამო: 1.დავითოღლუს ხედვის მიხედვით, თურქეთმა აღარ უნდა შეასრულოს დასავლეთს და ისლამურ სამყაროს შორის შუამავლის ფუნქცია და დამოუკიდებელი პოლიტიკა გაატაროს რეგიონში. ამ ხედვის პრაქტიკაში განხორციელებას ჰქონდა ადგილი ირანის ბირთვულ პროგრამასთან დაკავშირებით თურქეთის პოზიციის დაფიქსირებისას: ოფიციალურად თურქეთი ემხრობოდა ბირთვულ განიარაღებას, თუმცა ამავდროულად მიიჩნევდა, რომ უსამართლობა იქნებოდა ირანისათვის მისი ბირთვული პროგრამის გაყინვის მოთხოვნა მაშინ, როცა ისრაელს არავინ აკრიტიკებდა ბირთვული იარაღის გაუვრცელებლობის შესახებ ხელშეკრულების დარღვევისა და ბირთვული არსენალის განვითარებისთვის. მსგავსი წინადაუხედავი პოზიცია თურქეთს დიდ საფრთხეს უქადდა ირანის მიერ ბირთვული პროგრამის გაგრძელების შემთხვევაში, რადგან იგი რეგიონის სხვა ქვეყნებთან ერთად იძულებული გახდებოდა ჩართულიყო გამალებული ბირთვული შეიარაღების

შეჯიბრში, რაც ყოველნაირად დააბრკოლებდა ქვეყნის განვითარებას და გაურკვეველი მომავლის წინაშე დააყენებდა მთელს რეგიონს.

2.დოქტრინაში გაწერილი ზოგიერთი საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტი წინააღმდეგობაში მოდის ასევე თურქეთის ევროკავშირში გაწევრიანების მიზანთან: დავითოლლუს მოსაზრებით, ევროკავშირში გაწევრიანება თურქეთისთვის სასურველია, მაგრამ ეს მის სტრატეგიულ მიზანს არ წარმოადგენს. მთავარი, რასაც ეს პოზიცია არ ითვალისწინებს, არის ის, რომ ევროკავშირში გაწევრიანების და მისი თანმდევი რეალური დემოკრატიზაციის პროცესი იქნებოდა თურქეთის იმ შიდა პრობლემების გადაჭრის მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რასაც თავად დავითოლლუ მიიჩნევს თურქეთის სტრატეგიული ამბიციების დაკმაყოფილების აუცილებელ წინაპირობად. ამასთან, თურქეთის მზარდი რეგიონალური ამბიციები არ წარმოადგენს მისი ევროინტეგრაციის გზაზე ა-პრიორი დაბრკოლებას. ზოგიერთი ანალიტიკოსის მოსაზრებით, რეგიონალური მასშტაბით ძლიერი და დემოკრატიული თურქეთი ევროკავშირისთვის უფრო სასურველი წევრი, ხოლო აშშ-თვის უფრო მიმზიდველი პარტნიორი იქნებოდა (Grigoriadis 2010). თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ერდოღანის მზარდი გეოპოლიტიკური ამბიციები როგორც მინიმუმ, წინააღმდეგობაში მოდის საერთაშორისო სამართლის ნორმებთან, ევროკავშირს და აშშ-ს არ უნდა ჰქონდეთ ამ მხრივ ოპტიმიზმის საფუძველი (ვრცლად იხ.ქვემოთ).

2.2. AKP-ს პოლიტიკა--ქემალიზმიდან ერდოღანიზმამდე

განვითარებისა და სამართლიანობის პარტიის პოლიტიკის გაანალიზებამდე მართებულად მიმაჩნია ქემალიზმის, როგორც თურქეთის თანამედროვე საგარეო პოლიტიკის საპირისპირო ფენომენის მოკლედ მიმოხილვა. ქემალიზმი, რომელიც ათწლეულების განმავლობაში ქვეყნის ოფიციალურ პოლიტიკურ იდეოლოგიას წარმოადგენდა, იყო ნაციონალისტური და სეკულარისტული რეჟიმი, რომელიც ჩამოყალიბდა მუსტაფა ქემალ ათათურქის ავტორიტარული ფიგურის გარშემო და უშუალოდ მისი იდეების გავლენით. გარდა არჩევნების და ალტერნატიული

პოლიტიკური აზრისადმი ავტორიტარული დამოკიდებულებისა, ქემალისტურ რეჟიმს ახასიათებდა ნეოპატრიმონალური მიდგომა ეკონომიკური პოლიტიკის მიმართ, რაც ძირითადად გულისხმობდა ბურჟუაზიის მფარველობას ამ უკანასკნელის მხრიდან ხელისუფლებისადმი ლოიალობის შენარჩუნების სანაცვლოდ. ქემალიზმის, როგორც იდეოლოგიის, ძირითადი პრინციპებია რესპუბლიკანიზმი და სეკულარული თურქული ნაციონალიზმი. ქემალიზმის ექვსი პრინციპიდან ერთ-ერთია ასევე პოპულიზმი. გარდა ამისა, ქემალისტური რეჟიმის მნიშვნელოვანი მახასიათებელი იყო ასევე თავად ათათურქის პიროვნული კულტი, რისი დასტურიცაა მისი გვარი, რაც ითარგმნა, როგორც „თურქთა მამა“ და აგრეთვე ამ იდეოლოგიის სახელწოდება, რომელიც ათათურქის სახელიდან წარმოდგა. როგორც ქვემოთ იქნება დასაბუთებული, თურქეთის ორ ძირითად პოლიტიკურ დოქტრინას--ქემალიზმს და ერდოღანიზმს (რომელიც ჩამოყალიბდა თურქეთში AKP-ს მმართველობისას) აქვთ გარკვეული საერთო მახასიათებლები, თუმცა მათ შორის არსებობს პრინციპული განსხვავებები, რაც განაპირობებს კიდევ თურქეთის ძველ და ახალ საგარეო პოლიტიკას შორის განსხვავებას. წინამდებარე ქვეთავი ამ ორ იდეოლოგიას შორის არსებული მსგავსებებისა და განსხვავებების და AKP-ს პოლიტიკის გაანალიზებას დაეთმობა.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას ისლამისტური ფესვები აქვს. პოლიტიკური ისლამი აღმოცენდა 1970-იან წლებში იმ დროისთვის ჰეგემონური ქემალიზმის დოქტრინის საწინააღმდეგოდ. ისლამისტური იდეოლოგიის მქონე პირველი წარმატებული პოლიტიკური ორგანიზაცია იყო ისლამისტური ნაციონალური ხედვის მოძრაობა(MGH). მან რამდენიმე ისლამისტური პოლიტიკური პარტია დააარსა, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ გაბატონებული ქემალიზმის პრინციპებს, მათ შორის განსაკუთრებით სეკულარულ ნაციონალიზმს, ვესტერნიზაციას და მოდერნიზაციას. ერთ-ერთი ასეთი პარტია იყო კეთილდღეობის პარტია(RP), რომლის მანდატით 1994 წელს ერდოღანმა გაიმარჯვა არჩევნებში და გახდა სტამბოლის მერი. ისლამისტური იდეოლოგიის კეთილდღეობის პარტია ხელისუფლებაში იყო 1995-97 წლებში, ხოლო 1997 წელს ქემალისტურმა ძალებმა მოაწყვეს გადატრიალება, რის შედეგადაც პარტიამ დაკარგა ძალაუფლება, თუმცა ამ მოვლენიდან მალევე თურქი ისლამისტების ახალგაზრდა რეფორმისტმა თაობამ განაცხადა, რომ შეცვალა თავისი შეხედულებები

დემოკრატიისა და სხვა დასავლური ფასეულობების სასარგებლოდ. მათ შორის იყო ახალგაზრდა ერდოლანიც.

AKP დაარსდა სწორედ MGH-ის რეფორმისტული ფრთის მიერ 2001 წელს. დემოკრატიულ ფასეულობებზე აპელირების წყალობით პარტიამ გაიმარჯვა 2002 წელს საპარლამენტო არჩევნებში და მოვიდა ხელისუფლებაში, რის შემდეგაც მან მალევე დაიწყო დემოკრატიზაციის პროცესი და ევროკავშირში გაწევრიანება გამოცხადდა ქვეყნის საგარეო პოლიტიკის მთავარ პრიორიტეტად, მიუხედავად იმისა, რომ AKP-ს მანიფესტად წოდებულ დავითოღლუს „სტრატეგიულ სიღრმეში“ ევროკავშირის წევრობა გამოცხადებულია თურქეთისთვის სასურველ, მაგრამ არა მთავარ სტრატეგიულ მიზნად.

რაც შეეხება იმ ფაქტს, თუ რატომ დასჭირდა ერდოლანს და მის გარემოცვას მმართველობის პირველ წლებში დემოკრატიულობის ილუზიის შექმნა, ამას რამდენიმე მიზეზი შეიძლება ჰქონდეს: პირველ რიგში, როგორც ზემოთ უკვე აღინიშნა, ეს იყო ხელისუფლებაში მოსვლის მიზანი, რასაც იმ პერიოდში ქემალიზმის პრინციპის მხარდამჭერ საზოგადოებაში დასავლური ფასეულობებისადმი ერთგულების დამტკიცების გარეშე ვერ მოახერხებდა. პარტიის საარჩევნო ვადის პირველ პერიოდში (2002-2007 წ.წ.-ში) და ცოტა უფრო გვიანაც მათ მიერ მსგავსი მიდრეკილებების გამოჩენას ადგილი არ ჰქონია ორი მთავარი მიზეზის გამო: ესენი იყო ევროკავშირში გაწევრიანების იმედი და სეკულარისტულ ძალებთან დაპირისპირებისთვის აუცილებელი აბსოლუტური ძალაუფლების არ ქონა. ეს უკანასკნელი მიზანი ვერ იქნებოდა მიღწეული რამდენიმე წელიწადში ისეთ ქვეყანაში, სადაც ქემალისტური პრინციპების სადარაჯოზე ათეული წლების განმავლობაში იდგა უდიდესი პოლიტიკური გავლენის მქონე რეგიონის უძლიერესი არმია. ერდოლანმაც ძალაუფლების კონსოლიდაცია, თავისი რეალური შეხედულებების გამჟღავნება და მათი პრაქტიკაში განხორციელება მხოლოდ სასამართლო ხელისუფლების და რაც მთავარია, არმიის ეტაპობრივი დასუსტების შემდეგ მოახერხა. ამ პროცესის პიკს წარმოადგენდა 2016 წლის ივლისში სამხედრო გადატრიალების მცდელობა, რაც ერდოლანმა გამოიყენა არა მხოლოდ არმიის, პოლიციის და სხვა ურჩი ინსტიტუციების თუ ინდივიდუალური პირების საბოლოოდ დამორჩილებისთვის, არამედ იმ

დროისთვის უკვე დაწყებული ანტი-დასავლური და განსაკუთრებით, ანტი-ამერიკული რიტორიკის კიდევ ერთი ტალღის აგორებისათვის.

ამგვარად, AKP-ს მმართველობის დაახლოებით მეორე ვადიდან (2007-დან) დაიწყო პარტიის ელიტამ და პირადად პრეზიდენტმა(იმ დროს პრემიერ-მინისტრმა) ერდოღანმა დემოკრატიზაციის პროცესის შენელება, ავტორიტარული ქმედებების გახშირება, რაც ადამიანების უფლებათა უხეში დარღვევის სხვადასხვა აქტებში გამოიხატა, განსაკუთრებით 2013 წლის მასშტაბური საპროტესტო აქციების მკაცრად ჩახშობის და 2016 წლის გადატრიალების მცდელობის შემდეგ მასობრივი წმენდის ჩატარებით არმიასა და სხვა ინსტიტუტებში. გარდა ამისა, დაახლოებით 2010-იანი წლების დასაწყისიდან გამოიკვეთა ქვეყნის აშკარა რეისლამიზაციის პროცესი, რასაც პარტია ოფიციალურად უარყოფს, თუმცა გატარებული საგანმანათლებლო და სხვა რეფორმები ზემოთქმულის ნათელი დადასტურებაა (ქალების მიერ ბურკის ტარების აკრძალვის გაუქმება, ალკოჰოლური სასმელების მოხმარებაზე შეზღუდვების დაწესება, რელიგიური პროფილის სკოლების მომრავლება, საჯარო სკოლებში და უმაღლეს სასწავლებლებში, მათ შორის სამხედრო აკადემიაში ისლამის სავალდებულო საგნად შეტანა და სხვ.). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2016 წლის ივლისის მოვლენების შემდეგ ერდოღანის ერთპიროვნული ძალაუფლების დონემ ზენიტს მიაღწია, რის გამოც ანალიტიკოსები მის მმართველობას სულთანატს, ხოლო თავად მას კი სულთანს უწოდებენ. (Yilmaz, Bashirov, 2018).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, AKP-ს და უშუალოდ ერდოღანის მმართველობის წლებში თურქეთში ჩამოყალიბდა ახალი რეჟიმი, რომელსაც ამ უკანასკნელის პერსონალისტური ხასიათიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ურთიერთობების შესახებ ლიტერატურაში ხშირად ერდოღანიზმის სახელით მოიხსენიებენ. მას ახასიათებს ოთხი მთავარი განზომილება: ავტორიტარიზმი, როგორც მართვის ფორმა; ნეოპატრიმონიალიზმი, როგორც ეკონომიკური სისტემა; პოპულიზმი, როგორც პოლიტიკური სტრატეგია და ისლამიზმი, როგორც პოლიტიკური იდეოლოგია.

ავტორიტარულ რეჟიმებს ყველა ქვეყანაში და მათ შორის თურქეთშიც, ახასიათებს სამი ძირითადი ფაქტორი: ოპოზიციისთვის მინიჭებული არათანაბარი სამოქმედო არეალი, უსამართლო და სერიოზული დარღვევებით ჩატარებული არჩევნები და ადამიანის

ფუნდამენტური უფლებების მასობრივი შელახვის ფაქტები. AKP-ს მმართველობის მეორე ვადიდან (2007 წლიდან) დაიწყო დემოკრატიზაციის პროცესიდან გადახვევის ფაქტები, ხოლო მესამე ვადის დასაწყისიდან (2011 წლიდან) პარტიის მმართველობას უკვე ახასიათებდა ავტორიტარიზმის ყველა ზემოჩამოთვლილი ნიშანი: უკიდურესად შეზღუდული სამოქმედო არეალი ოპოზიციური პარტიებისთვის, დამოუკიდებელი მედიისთვის ოპოზიციონერი პოლიტიკოსების გაშუქების აკრძალვა, მათი დაპატიმრება აბსურდული ბრალდებებით და სხვ. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთში არასდროს ყოფილა დამკვიდრებული ლიბერალური დემოკრატია, 1950-იანი წლების შემდეგ ქვეყანაში ყოველთვის ტარდებოდა თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნები. წაგების შემთხვევაში ხელისუფლებები მშვიდობიანად ტოვებდნენ მმართველ პოსტებს. 2015 წლის ივნისის და ნოემბრის არჩევნებმა და განსაკუთრებით, 2017 წლის რეფერენდუმმა აჩვენა, რომ ეს საარჩევნო ტრადიცია წარსულს ჩაბარდა. 2015 წლის არჩევნების გაყალბების მიუხედავად პარტიამ დაკარგა საკონსტიტუციო უმრავლესობა მეჯლისში, თუმცა უარი განაცხადა როგორც ხელისუფლების დატოვებაზე, ისე კოალიციური მთავრობის შექმნაზე. ამასთან, დაიწყო მთავარი ოპონენტი პოლიტიკური პარტიების მასობრივი რეპრესიები. პარტიის მიერ გატარებული დაშინების პოლიტიკის ფონზე ნოემბრის არჩევნებზე პარტიამ დაიბრუნა უმრავლესობა, მიიღო რა ხმების ნახევარზე მეტი. მსგავსი რეპრესიების ფონზე ჩატარდა 2017 წელს რეფერენდუმიც, რომლის შედეგადაც თურქეთის საპარლამენტო სისტემა შეიცვალა საპრეზიდენტოთი.

ერდოღანის რეჟიმის ავტორიტარულობა გამოვლინდა არა მხოლოდ ოპონენტი პოლიტიკური პარტიების, არამედ ოპოზიციურად განწყობილი რიგითი მოქალაქეების მიმართ განხორციელებული რეპრესიებითაც. ამ მხრივ ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო 2013 წელს სტამბოლში მასობრივი ანტისამთავრობო აქციების სასტიკად დარბევა, რომლის დროსაც დაიღუპა რვა და დაშავდა ასობით მშვიდობიანი პროტესტანტი. ადამიანის უფლებების უხეში დარღვევის მრავალ ფაქტს ჰქონდა ადგილი ასევე 2016 წლის გადატრიალების მცდელობის შემდეგ მთავრობის მიერ დაწყებული მასობრივი წმენდის დროსაც, რომელიც შეეხო არამხოლოდ გადატრიალების მცდელობაში ეჭვმიტანილ გიულენისტებს, არამედ სამთავრობო პოლიტიკის მოწინააღმდეგე მრავალ მოქალაქეს და საჯარო მოსამსახურეს. ამგვარად,

ექვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ ერდოლანიზმის, როგორც თურქეთის ახალი პოლიტიკური რეჟიმის არსებითი მახასიათებელია კლასიკური ავტორიტარული მმართველობა.

ერდოლანისტული რეჟიმისთვის დამახასიათებელი მნიშვნელოვანი ფაქტორია ასევე ნეოპატრიმონალიზმი. ნეოპატრიმონალური სისტემის პირობებში მმართველებსა და მართულებს შორის ნებისმიერი სახის ურთიერთობა, მათ შორის პოლიტიკური და ადმინისტრაციული, დაიყვანება პიროვნულ ურთიერთობამდე. ამასთან, ეს ურთიერთობები მოიაზრებს მმართველისადმი ლოიალობასა და უსიტყვო დაქვემდებარებას. ნეოპატრიმონალური რეჟიმები დამყარებულია არა მხოლოდ პატრიარქალურ ნორმებსა და ფასეულობებზე, არამედ სერვისების რაციონალურ გაცვლაზე, როდესაც მმართველი „ყიდულობს“ მართულის ლოიალობას მისი პროტექციის ან სხვაგვარი საშუალებით. ნეოპატრიმონალიზმის ნაწილია კლიენტელიზმი, თუმცა ეს უკანასკნელი შედარებით უფრო თანამედროვე ფენომენია. ერდოლანის მთავრობამ ქვეყანაში დაამყარა ნეოპატრიმონალური ურთიერთობების ფართო ქსელი, რითიც საზოგადოების გარკვეული სეგმენტის კეთილგანწყობა მოიპოვა. აღნიშნული ურთიერთობები ძირითადად ხორციელდება საქველმოქმედო პატრონაჟის ფორმით, რომლის ფარგლებში ხელისუფლებისადმი ლოიალურად განწყობილ რეგიონებს ეძლევათ მთელი რიგი შეღავათები და უპირატესობები. ამასთან, ერდოლანის რეჟიმის ნეოპატრიმონალიზმის კიდევ ერთი გამოვლინებაა მთავრობის მიერ სახელმწიფო ტენდერებში იმ ბიზნესმენების გამარჯვების უზრუნველყოფა, რომლებიც ხელისუფლებისადმი ლოიალობით გამოირჩევიან.

ერდოლანიზმის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია პოპულიზმი. იგი წარმოადგენს პოლიტიკის ერთგვარ მორალისტურ აღქმას, როდესაც საზოგადოება იყოფა მორალურად „წმინდა“ და „სხვა“ ნაწილებად. „სხვებში“ პოპულისტები მოიაზრებენ კორუფციონერებს და გაბატონებულ კლასებს, ისევე როგორც განსხვავებული იდენტობის მქონე ადამიანებს. ამასთან, პოპულისტები არიან არა მხოლოდ ანტი-ელიტისტები, არამედ ანტი-პლურალისტებიც. ისინი უარყოფენ წარმომადგენლობით დემოკრატიასა და მის ინსტიტუციებს, მიიჩნევენ რა საკუთარ თავს ხალხის ერთადერთ ლეგიტიმურ წარმომადგენლებად. ნებისმიერი, ვინც მათ არ

უჭერს მხარს, მათივე კლასიფიცირებით, მოლაღატა (Muller, 2016). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პოპულისტებისთვის ზემოთ განხილული ავტორიტარიზმი და ნეოპატრიმონალიზმი ქვეყნის მართვის აპრობირებული ტექნიკაა. ერდოლანი და მისი პარტიაც კლასიკური პოპულისტური დღის წესრიგით მართავენ ქვეყანას: ერდოლანი საზოგადოებას ყოფს პატიოსან მოქალაქეებად და კორუფციულ ელიტად, ამასთან, საკუთარ თავს წარმოაჩენს „სახალხო“ პოლიტიკოსად. გარდა ამისა, 2011 წლის შემდეგ თავისუფალი მედიის უზურპირების შედეგად გაიზარდა ერდოლანის პიროვნული კულტის მნიშვნელობა, რომელიც მას წარმოაჩენს ერის მხსნელად და ახალ ათათურქად. როგორც ქარიზმატული ლიდერი აგრესიული ნაციონალისტური რიტორიკით, იგი ცდილობს უტოპიური პოლიტიკური მიზნების მიღწევას როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკურ ასპარეზზე (მაგ.ლოზანის ხელშეკრულების გადახედვა და თურქეთის მიერ ოტომანთა იმპერიის ზოგიერთი ტერიტორიის დაბრუნება, რომლებიც ამჟამად სხვა სუვერენული სახელმწიფოების ფარგლებშია). ერდოლანის პოლიტიკური პოპულიზმის ნაწილია ასევე დასავლეთის და განსაკუთრებით აშშ-ს არაერთგზისი დადანაშაულება სხადასხვა კონსპირაციულ შეთქმულებებში. საგარეო პოლიტიკური მიზეზების გარდა (იხ. ქვემოთ), ერდოლანის ანტი-დასავლური რიტორიკის მიზეზია დასავლეთისაგან მტრის ხატის შექმნა, რასაც წარმატებით იყენებს შიდა-პოლიტიკურ ასპარეზზე საკუთარი პოზიციების განმტკიცებისა და ქვეყნის რეალური პრობლემებიდან მოსახლეობის ყურადღების გადატანისთვის.

ისლამიზმი წარმოადგენს ისლამის ინსტრუმენტალიზების ფორმას იმ ინდივიდების, ჯგუფების თუ ორგანიზაციების მხრიდან, რომლებსაც აქვთ პოლიტიკური მიზნები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ისლამისტები არიან ცალსახად რაციონალური აქტორები, რომლებიც თეოლოგიურ იდეალებს „ცვლიან“ პოლიტიკურ ქულებში. ისინი იყენებენ იდეოლოგიას საარჩევნო ხმების მოპოვებისა და ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ თავიანთი პოლიტიკის გასამართლებლად. AKP-ს მეორე ვადიდან მოყოლებული პარტიის ხედვა კვლავ გახდა ისლამისტური, ხოლო 2011 წელს ხელისუფლების კონსოლიდირების შემდეგ პარტიამ დაიწყო თურქული საზოგადოებისა და პოლიტიკის ისლამიზაციის ამბიციური გეგმის განხორციელება (Demet,2016). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პროცესი არ ნიშნავს იმას, რომ თურქეთი გახდა თეოკრატიული სახელმწიფო,

რადგან ქვეყნის რელიგიური ისტებლიშმენტი მთლიანად პოლიტიკოსებისადმი დაქვემდებარებული და არ გააჩნია დამოუკიდებელი პოლიტიკური პოზიციები. ამასთან, ისლამისტები თავიანთ დოქტრინებს აყალიბებენ უმეტესად ნაციონალური კონტექსტიდან გამომდინარე, რის გამოც მათთვის მმართველობის იდეალური ფორმაა ან ოტომანური სულთანატი, ან სუნისტური ხალიფატი ანდა შიისტური იმამატი შესაბამისი ეროვნული იდენტობიდან გამომდინარე. სწორედ ამით აიხსნება დავითოღლუს „სტრატეგიულ სიღრმეში“ ოტომანური წარსულისთვის ასეთი დიდი მნიშვნელობის მინიჭება როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკის ფორმირებისას და ამით აიხსნება ზოგადად, ნეო-ოტომანიზმის ქვეყნის ახალ იდენტობად ჩამოყალიბების ფაქტი.

AKP-ს ისლამიზმმა, ისევე როგორც მისმა პოპულიზმმა, თავი იჩინა ქვეყნის საგარეო პოლიტიკურ ქმედებებშიც. 2016 წლის გადატრიალების მცდელობის შემდეგ ერდოღანის ანტი-დასავლური რიტორიკა იმდენად შორს წავიდა, რომ დაპირისპირება გადაიტანა მუსლიმურ თურქეთსა და ქრისტიანულ დასავლეთს შორის რელიგიურ-ცივილიზაციური დაპირისპირების ჭრილში, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს მისი და მისი ხელისუფლების მიერ რელიგიის პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოყენების ფაქტს.

ამგვარად, ქემალიზმის და ერდოღანიზმის შედარებისას გამოიკვეთა, რომ ამ ორ პოლიტიკურ დოქტრინას შორის არსებობს როგორც მსგავსებები, ისე მნიშვნელოვანი განსხვავებებიც. მათ შორის მსგავსებაა ავტორიტარიზმის, ნეოპატრიმონალური სისტემის და პოპულიზმის ნაწილში, ისევე როგორც ნაციონალისტური რიტორიკის საკითხში. მათ შორის არსებული პრინციპული განსხვავებები კი ძირითადად გამოიხატება ქემალიზმისთვის დამახასიათებელი სეკულარიზმის ისლამიზმით ჩანაცვლებით. ამასთან, ქემალიზმის ვესტერნიზაციის პრინციპი შეცვალა ერდოღანიზმის დასავლეთისაგან გამიჯვნის და მასთან დაპირისპირების პოლიტიკამ, რამაც მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა ქვეყნის ახალი საგარეო პოლიტიკური კურსის ფორმირებაზე.

თავი III. აშშ--თურქეთის ურთიერთობების გაუარესების მიზეზები

როგორც აღინიშნა, თურქეთის პოლიტიკურმა ელიტამ AKP-ს და კონკრეტულად, პრეზიდენტ ერდოღანის სახით პრეტენზია განაცხადა თურქეთის რეგიონულ ჰეგემონობაზე და გამოხატა სურვილი და მზადყოფნა, რომ მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე ოპერირებდეს არა როგორც დასავლეთის ინტერესების გამტარებელი სახელმწიფო, არამედ როგორც დამოუკიდებელი გლობალური აქტორი. თურქეთის ეს სწრაფვა გამოვლინდა ჯერ კიდევ 2003 წელს, როდესაც მან უარი განაცხადა ნატოელ მოკავშირებთან ერთად მონაწილეობა მიეღო ერაყის ომში სადამ ჰუსეინის წინააღმდეგ. თურქეთის ამ გადაწყვეტილების ოფიციალურ მიზეზად დასახელდა რელიგიური ფაქტორი (მუსლიმი არ იბრძვის მუსლიმის წინააღმდეგ), თუმცა ამ ქმედების ერთ-ერთი რეალური მოტივი მდგომარეობდა იმის ხაზგასმავში, რომ თურქეთი აპირებს გაატაროს დაბალანსებული პოლიტიკა და ის არ არის უბრალო მარიონეტი დასავლეთის ხელში. ხელისუფლებაში AKP-ს მოსვლის შემდეგ ეს ფაქტი იყო პირველი დასავლეთსა და აშშ-ს ურთიერთობებში გაჩენილი პირველი „შავი ლაქა“. მმართველი პარტიის მიერ ხელისუფლების კონსოლიდაციის ხარისხის ზრდასთან ერთად პირდაპირპროპორციულად იზრდებოდა ერდოღანის და მისი გარემოცვის ავტორიტარული მიდრეკილებების გამოვლენის ფაქტები, დასავლეთის მიმართ ასევე ამ პროცესის პარალელურად მკაცრდებოდა რიტორიკა, რამაც განსაკუთრებით მწვავე სახე მიიღო 2016 წლის 15 ივლისის მოვლენების შემდეგ.

ერდოღანის უკიდურესად გაზრდილ ამბიციებსა და არაპროგნოზირებადობაზე მეტყველებს მის მიერ გაკეთებული განცხადება, სადაც არ ერიდება თურქეთის ჰეგემონისტური მისწრაფებების აფიშირებას. კერძოდ, მან განაცხადა, რომ ემხრობოდა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ თურქეთის მიერ ხელმოწერილი ხელშეკრულებების გადახედვას (New Time News, 2017), რომლებშიც დადგენილია თურქეთის დღევანდელი საზღვრები. ერდოღანმა პრეტენზია განაცხადა მოსულის, ქირკუკის და ჩრდილოეთ ერაყის ზოგიერთ იმ ტერიტორიაზე, რომელიც დღეს ერაყის ქურთისტანის შემადგენლობაშია, ასევე საბერძნეთის კუთვნილ დოდეკანესის კუნძულებსა და თურქულ-სირიული სასაზღვრო ზოლის კონკრეტულ მონაკვეთზე. ერდოღანის ეს

განცხადება ადასტურებს თურქეთის არა მხოლოდ დაუოკებელ და თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის პირობებში არაადეკვატურ სწრაფვას ერთპიროვნული რეგიონული ჰეგემონობისკენ, არამედ საერთაშორისო სამართლის პრინციპების უგულვებელყოფით ნეო-ოტომანური იდეოლოგიის პრაქტიკაში განხორციელებისთვის მზადყოფნას, რაც მისთვის ხელსაყრელ დროს, მისივე არაპროგნოზირებადობიდან გამომდინარე, შესაძლოა განცხადებიდან ქმედებად იქცეს. ერდოღანის მსგავსი რიტორიკა, ბუნებრივად იწვევს აშშ-ს შემფოთებას, ემუქრება მის ინტერესებს რეგიონში და პერსპექტივაში თავად რეგიონს--კიდევ უფრო ფართომასშტაბიანი დესტაბილიზაციით.

გარდა ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობების დამაბვის ზემოხსენებული ფუნდამენტური მიზეზისა, კერძოდ, თურქეთის პოლიტიკური ელიტის სწრაფვისა თურქეთის რეგიონული ჰეგემონობისკენ და ამით აშშ-ს ინტერესების დამუქრებისა, არსებობს ასევე მათი ურთიერთობების გაუარესების რამდენიმე დამატებითი ფაქტორიც, კერძოდ:

სირიის ომში მათი ინტერესების დაპირისპირება: აღნიშნულ კონფლიქტში აშშ-ს მთავარი ინტერესი მდგომარეობს ისლამური სახელმწიფოს საბოლოო დამარცხებაში, რისთვის ის მხარს უჭერს ქურთულ შეიარაღებულ ფორმირებებს, რომლებიც ეფექტურად იბრძვიან ტერორისტების წინააღმდეგ. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთისთვის ისლამური სახელმწიფო ასევე უდიდეს საფრთხეს წარმოადგენს, მისთვის მთავარი პრიორიტეტი მაინც ქურთ სეპარატისტებთან ბრძოლა და მის საზღვართან ქურთული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ან ავტონომიის ჩამოყალიბების ნებისმიერ ფასად არ-დაშვებაა. იგი ებრძვის აშშ-ს მიერ მხარდაჭერილ ქურთულ დაჯგუფებებს (ძირითადად YPG-სახალხო თავდაცვის ძალებს, რადგან მათ ქურთისტანის მუშათა პარტიასთან ასოცირებულ ტერორისტულ ორგანიზაციებად მიიჩნევენ). ქურთულ სამხედრო შენაერთებთან ბრძოლის პარალელურად იგი ფინანსურად და ლოჯისტიკურად ეხმარება ჯიჰადისტურ დაჯგუფებებს პრინციპით- „ჩემი მტრის მტერი ჩემი მეგობარია“. ეს ფაქტორი, თავისთავად, კიდევ უფრო ძაბავს ორი ქვეყნის ურთიერთობებს.

სირიის კრიზისში ორი ქვეყნის ინტერესების დაპირისპირების ერთ-ერთი სიმპტომი იყო 2018 წლის დასაწყისში ჩრდილოეთ სირიის ქალაქ აფრინში თურქეთის მიერ YPG-

ის წინააღმდეგ ჩატარებული სრულმასშტაბიანი სამხედრო ოპერაცია: თურქეთის მიერ ოპერაციის დაწყების რეალურ მიზეზად მიიჩნევა აშშ-ს მხარდაჭერით თურქეთის მოსაზღვრე რეგიონებში 30000-იანი ქურთული შენაერთის შექმნის დაანონსება, რომელიც გააკონტროლებდა საზღვარს და მიმდებარე რაიონებს. ამ შენაერთის შექმნის მთავარი დანიშნულება იყო თურქეთის მიმართულებით ISIS-ს თუ სხვა დაჯგუფების ტერორისტებისთვის, სირიიდან გასასვლელის ჩაკეტვა. პრეზიდენტმა ერდოღანმა ოპერაციის დაწყებამდე აღნიშნულ შენაერთს აშშ-ს მიერ მხარდაჭერილი „ტერორისტების არმია“ უწოდა და სრულ დაკომპლექტებამდე მისი განადგურების პირობა დადო. ოფიციალური ანკარის პოზიციით, ამ შენაერთის თურქეთის საზღვართან განლაგება გამოიწვევდა თურქეთის ტერიტორიაზე მოქმედ ქურთ-სეპარატისტთა მოძრაობის გაძლიერებას და შესაბამისად, საფრთხეს შეუქმნიდა თურქეთის უსაფრთხოებას. ოპერაციის მსვლელობისას თურქეთის ავიაციამ სხვა ობიექტებთან ერთად დაბომბა აეროდრომი, რომლითაც აშშ ქურთებს იარაღით ამარაგებდა. სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავა პრეზიდენტ ერდოღანის განცხადებამ იმასთან დაკავშირებით, რომ თურქეთის არმია მხოლოდ აფრინის აღებას არ დაჯერდებოდა და ტერორისტების დევნას იმ ტერიტორიებამდეც გააგრძელებდა, სადაც უშუალოდ აშშ-ს შეიარაღებული ძალები იყვნენ დისლოცირებულნი. ამგვარად, აფრინის ოპერაციამ კიდევ უფრო დაძაბა ორი ქვეყნის ურთიერთობები. აღსანიშნავია, რომ ერდოღანმა ეს ოპერაცია შიდა პოლიტიკური პრობლემების გადასაფარად და ახალი ანტი-ამერიკული პროპაგანდის კიდევ ერთი ტალღის აგორებისთვის გამოიყენა. ორი ქვეყნის ურთიერთობებში მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო 2013 წელს მომხდარი სკანდალი თურქეთის ირანთან ოქროთი უკანონო ვაჭრობის შესახებ. გაირკვა, რომ თურქული ბანკები და ერდოღანის უახლოესი გარემოცვა ირანთან უკანონო ბიზნეს საქმიანობას აწარმოებდა აშშ-ს მიერ ირანისათვის დაწესებული სანქციების რეჟიმის გვერდის ავლით. ამ მორიგმა პოლიტიკურმა სკანდალმა ასევე შეუწყო ხელი ქვეყნებს შორის ურთიერთობის გაუარესებას. სწორედ ეს შემთხვევა გახდა მანამდე კულუარულად მიმდინარე მათი დაპირისპირების გასაჯაროების მიზეზი. ასევე დიდი ზიანი მიაყენა ორი ქვეყნის ურთიერთობებს 2016 წლის ივლისში სამხედრო გადატრიალების მცდელობამ. ზოგიერთი მოსაზრებით იგი აშშ-ს მიერ იყო

ინსპირირებული მათთვის არასასურველი ლიდერის-ერდოღანის დამხობის მიზნით. ერდოღანის მიერ ანტი-ამერიკული რიტორიკის ახალი ძალით დაწყების საბაზი გახდა ასევე აშშ-ში ემიგრირებული მისი ყოფილი თანამებრძოლის და მისი ნომერ პირველი პოლიტიკური მეტოქის--ფ.გიულენის ექსტრადირებაზე აშშ-ს უარი.

თურქეთს და აშშ-ს შორის ურთიერთობების დაძაბვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია ასევე გადატრიალების მცდელობის შემდეგ რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობები საგრძნობლად გაუმჯობესება. სავარაუდოდ, ამას ხელი შეუწყო ერდოღანისთვის გადატრიალების მცდელობის აღკვეთაში რუსული დაზვერვის მიერ მიწოდებულმა დროულმა ინფორმაციამ. შემდგომი ორი წლის განმავლობაში მოხდა მათი კიდევ უფრო დაახლოება: თურქეთმა დადო რუსეთთან გარიგება რუსული S-400 ტიპის სარაკეტო სისტემის შესყიდვის თაობაზე, რასაც მოჰყვა ნატოს სარდლობის მხრიდან განცხადება, რომ გარიგების სისრულეში მოყვანისთანავე თურქეთს შეეზღუდება ალიანსის წევრი ქვეყნების საჰაერო თავდაცვით სისტემებთან წვდომა და შესაძლოა აშშ-მ აღარ მიყიდოს თურქეთს შეთანხმებული F-35 ტიპის რეაქტიული თვითმფრინავები. გარდა ამისა, მოსკოვი აპირებს თურქეთში 20 მლრდ ღირებულების პროექტის განხორციელებას--ატომური ენერჯის პირველი სადგურის აშენებას, რაც სავარაუდოდ მოწმობს იმას, რომ რუსეთს და თურქეთს საკმაოდ გრძელვადიანი პარტნიორობის გეგმები აქვთ. ამასთან, ბოლო პერიოდში ასტანაში გამართულ სირიის სამშვიდობო სამიტზე გამოიკვეთა რუსეთის, თურქეთის და ირანის დაახლოების პერსპექტივები, რაც განსაკუთრებით შემაშფოთებელია აშშ-თვის იმის გათვალისწინებით, რომ თუ მან ვერ მოახერხა ამ სახელმწიფოების პარტნიორობის თავიდან აცილება, ეს გახდება რეგიონში მისი ინტერესებისთვის უდიდესი გამოწვევა. დღეისათვის აშშ-თურქეთის ურთიერთობების მთავარი „ძაბვის ხაზი“ სწორედ თურქეთის ირანთან და განსაკუთრებით რუსეთთან შესაძლო პარტნიორობაზე გადის (Saidel, Finkelstein, 2018).

ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა ინჯირლიკის ბაზის შესაძლო დახურვის საკითხიც, რაზეც ორი ქვეყნის ურთიერთობებში ყოველი მორიგი კრიზისისას მიანიშნებს ან პირდაპირ იმუქრება ანკარა. აღსანიშნავია, რომ თურქეთის არაადეკვატური ქცევის გამო ინჯირლიკის ბაზა უკვე დატოვა გერმანულმა არმიის ნაწილებმა და გადავიდა იორდანიაში არსებულ ნატოს სხვა სამხედრო ბაზაზე. რაც

შეეხება აშშ-ს, თავდაცვის დეპარტამენტში ჯერ კიდევ 2017 წლის ბიუჯეტში იყო გათვალისწინებული ინჯირლიკის ბაზის იორდანიაში შესაძლო გადატანისთვის ფინანსური ხარჯები. სავარაუდოა, რომ არასაჯარო დონეზე ასევე გათვლილი იქნება ამ ქმედების სტრატეგიული და პოლიტიკური ღირებულება, თუმცა ფაქტია, რომ ბაზის დახურვაზე ანკარის მუდმივი სპეკულაციების მიუხედავად, აშშ ჯერჯერობით არ ჩქარობს ამ უდიდესი სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე ბაზიდან საკუთარი საჯარისო ნაწილების გაყვანას.

თავი IV. თურქეთის ახალი საგარეო პოლიტიკა

კონსტრუქტივიზმის ჭრილში

როგორც შესავალში აღინიშნა, ნაშრომში ჩამოყალიბებული ჰიპოთეზის ასახსნელად გამოყენებულია კონსტრუქტივიზმის თეორია. თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილების მიზეზების კონსტრუქტივიზმის შეხედულებებით ახსნამდე მიზანშეწონილად მიმაჩნია თავად ამ თეორიის ძირითადი პრინციპების მოკლედ მიმოხილვა.

კონსტრუქტივისტების მოსაზრებით, საერთაშორისო ურთიერთობების მნიშვნელოვანი ასპექტები ისტორიულად და სოციალურად კონსტრუირებულია და არ წარმოადგენს ადამიანური ბუნების და მსოფლიო პოლიტიკის სხვა მახასიათებლების გარდაუვალ შედეგს. კონსტრუქტივიზმის ერთ-ერთი წამყვანი თეორიტიკოსის, ა.ვენდტის თანახმად საერთაშორისო აქტორთა იდენტობები და ინტერესები კონსტრუირებულია ფართოდ გაზიარებული იდეებით და არა მატერიალური ძალებით (Wendt, 1995).

კონსტრუქტივისტები უარყოფენ ნეორეალისტურ მიდგომას, რომლის თანახმად ანარქია განსაზღვრავს საერთაშორისო აქტორების ქცევის ხასიათს. კონსტრუქტივისტების მოსაზრებით, აქტორების ქცევას განაპირობებს მათივე იდენტობები და ინტერესები. ინდივიდები ან სახელმწიფო აქტორები ანიჭებენ ობიექტებს მნიშვნელობებს და შეუძლიათ სხვადასხვა საგანს ან მოვლენას მიანიჭონ სხვადასხვა სოციალური მნიშვნელობა. ამასთან, ეს მნიშვნელობები, როგორც ზემოთ აღინიშნა, აუცილებლად უნდა იყოს საყოველთაოდ გაზიარებული.

კონსტრუქტივისტებისთვის ინტერესთა ცვლადები--სამხედრო ძლიერება, სავაჭრო ურთიერთობები, საერთაშორისო ინსტიტუციები ან აქტორის შიდა პოლიტიკური გარემოებები მატერიალური, ობიექტური ფაქტებია და ამ თეორიის ინტერესების სფეროს შეიძლება წარმოადგენდეს მხოლოდ იმდენად, რამდენადაც მათ აქვთ განსაზღვრული სოციალური მნიშვნელობები (Wendt, 2000). ეს მნიშვნელობები კონსტრუირებულია ისტორიის, იდეების, ნორმების და რწმენების ერთობლიობით, რაც ხსნის აქტორის ქმედებებს. მაგ. კონსტრუქტივისტთა აზრით, დიდი ბრიტანეთის და ჩინეთის ატომურ არსენალს აქვს ძალზედ განსხვავებული მნიშვნელობა აშშ-თვის,

რაც აიხსნება აშშ-ჩინეთს და აშშ-ბრიტანეთს შორის განსხვავებული ინტერაქციის ხასიათით: ჩინეთი აშშ-ს მიერ ტრადიციულად აღიქმება მეტოქედ და მისი ბირთვული არსენალის მნიშვნელობაც ამ პოზიციიდან ფასდება აშშ-ს მიერ. დიდი ბრიტანეთი კი მიიჩნევა მეგობარ და პარტნიორ სახელმწიფოდ, შესაბამისად, იმავე გამანადგურებელი ძალის ბირთვულ არსენალს აშშ-ს მიერ ენიჭება განსხვავებული მნიშვნელობა და არ აღიქმება პოტენციური საფრთხის წყაროდ. ამგვარად, კონსტრუქტივიზმის მიხედვით, „მეგობრების“ და „მტრების“, სამართლიანობის და სამართლის და სხვა ცნებების აღქმა წარმოადგენს სახელმწიფო აქტორების ქცევის ამხსნელ მთავარ დეტერმინანტებს.

ნაშრომი ცდილობს თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილება ახსნას 2002 წლიდან ქვეყნის ახალი პოლიტიკური ელიტის--სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მიერ თურქეთის რეგიონის ლიდერ სახელმწიფოდ და ერთ-ერთ გლობალურ აქტორად აღქმით და აღნიშნული აღქმის შესაბამისი პოლიტიკური ქმედებების ეტაპობრივი განხორციელებით. როგორც ზემოთ აღინიშნა, კონსტრუქტივიზმის თეორიის მიხედვით, აქტორების ქცევას განაპირობებს მათივე იდენტობები და ინტერესები. ამასთან, ეს იდენტობები უნდა იყოს გაზიარებული საზოგადოების მიერ. თურქეთის მმართველი პარტიის მიერ წლების განმავლობაში ეტაპობრივად ხორციელდებოდა ქვეყნის ახალი იდენტობის ფორმირება, რაც დროთა განმავლობაში გაზიარებულ იქნა საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის მიერ. თურქეთის ახალი იდენტობა გულისხმობს, ერთი მხრივ, ქვეყნის მიერ როგორც რეგიონალური, ისე გლობალური მასშტაბით დიდი სახელმწიფოებისაგან მაქსიმალურად დამოუკიდებელი პოლიტიკის გატარებას; ასევე რეგიონის სახელმწიფოებთან(რომლებიც შედიოდნენ ოტომანთა იმპერიის საზღვრებში) ლინგვისტურ, კულტურულ და სხვა სახის კავშირებზე დაყრდნობით ახლო პარტნიორული ურთიერთობების დამყარებას და ამგვარად რეგიონში პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ჰეგემონობისკენ სწრაფვას. მეორე მხრივ, ახალი თურქული იდენტობის მნიშვნელოვანი ფაქტორია ქვეყნის რეისლამიზაცია, რამაც განსაკუთრებით აქტიური ხასიათი მიიღო 2008-2010 წლებიდან. რაც შეეხება ნაშრომის საკვლევი კითხვის მეორე ნაწილს--თურქეთის ურთიერთობების შესამჩნევ გაუარესებას მის მანამდე ნომერ პირველ სტრატეგიულ პარტნიორთან--აშშ-თან, ეს დაკავშირებულია ქვეყნის პოლიტიკის ცვლილებით, რაც თავის მხრივ,

გამოწვეულია მმართველი ელიტის მიერ საერთაშორისო სისტემაში თურქეთის ადგილის და როლის ახლებური გააზრებით და ქვეყნის ახალი იდენტობით.

ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ დასავლეთის შემფოთების საგანია ასევე ქვეყნის აშკარა რეისლამიზაციის პროცესი. აღნიშნულ ფაქტორთან კავშირში საინტერესოა ზემოთ მოხმობილი ვენდტიესული მაგალითის (აშშ-თვის ჩინეთის და დიდი ბრიტანეთის ბირთვული არსენალის განსხვავებული მნიშვნელობა თითოეულთან აშშ-ს განსხვავებული ინტერაქციის გამო) ანალოგიით განხილვა თურქეთში ისლამის აღმავლობასა და საუდის არაბეთში ისლამის პოლიტიკური როლის შედარებით. პოლიტიკური ისლამი წარმოადგენს ფაქტორს, რომელიც ქვეყნის შიდა პოლიტიკური მნიშვნელობის საკითხია, თუმცა გარკვეულ გარემოებებში შესაძლოა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს საგარეო პოლიტიკურ ურთიერთობებზე. მოცემულ შემთხვევაში თურქეთში ისლამის როლის ზრდა (ისევე როგორც ავტორიტარული მმართველობა) აშშ-თან ურთიერთობების გაუარესების ერთ-ერთი დამატებითი ფაქტორია მაშინ, როდესაც საუდის არაბეთში ისლამის ტრადიციულად უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური როლი, ისევე როგორც ადამიანის უფლებათა დარღვევის მრავალი ფაქტი მნიშვნელოვან გავლენას არ ახდენს ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობებზე. ეს ფაქტორი აიხსნება კონსტრუქტივიზმის პრინციპით, რომლის თანახმად აქტორთა ქმედებები განისაზღვრება მათ მიერ ობიექტების, მოვლენების თუ სხვა აქტორებისათვის მინიჭებული კონკრეტული სოციალური მნიშვნელობებით, რომლებიც კონსტრუირებულია ისტორიის, იდეების, ნორმების და რწმენების ერთობლიობით. განსახილველ შემთხვევაში თურქეთი აშშ-თვის წარმოადგენს უკვე არა უახლოეს სტაბილურ მოკავშირეს, არამედ მერყევ, არასტაბილურ პარტნიორს, რაც განაპირობებს იმას, რომ მისთვის თურქეთის აქტიური რეისლამიზაციის პროცესი შეიძლება პოტენციური საფრთხის წყაროს წარმოადგენდეს, მაშინ როცა საუდის არაბეთის შემთხვევაში მსგავსი ფაქტორი არ იწვევს მათ შემფოთებას, რადგან ეს უკანასკნელი რეგიონში აშშ-ს ერთ-ერთი მთავარი ეკონომიკური და პოლიტიკური პარტნიორია.

დასკვნის სახით უნდა ითქვას, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის შეცვლა განპირობებულია მმართველი ელიტის მიერ თურქეთის საერთაშორისო და

რეგიონული როლის მანამდე არსებულისგან განსხვავებული აღქმით და შესაბამისად, თურქეთის ახალი იდენტობით. ამასთან, თურქეთ-აშშ-ს ურთიერთობების გაუარესება ძირითადად გამოწვეულია თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ცვლილებით, ხოლო სხვა მიზეზები („ქურთულ საკითხთან“ დაკავშირებული აზრთა სხვადასხვაობა, 2016 წლის გადატრიალების მცდელობის შემდგომი მოვლენები, თურქეთის მმართველი პარტიის მიერ დანერგილი მართვის ავტორიტარული მეთოდები, ქვეყნის აქტიური რეისლამიზაცია და სხვ.) წარმოადგენს მხოლოდ დამატებით, მეორეულ ფაქტორებს. ჰიპოთეზას, რომლის თანახმად ქვეყნის საგარეო კურსის შეცვლა ძირითადად პოლიტიკური ელიტის მიერ თურქეთის როლის განსხვავებული აღქმითაა გამოწვეული, ხსნის სტრუქტურალიზმის თეორია, რომლის თანახმად სახელმწიფო აქტორის ქმედებებს განსაზღვრავს მისივე აღქმები და იდეები და არა გარედან არსებული ობიექტური სოციალური რეალობა. ამ აღქმების და იდეების შეცვლა კი შესაბამისად იწვევს სახელმწიფოს ქმედებების, მათ შორის, საგარეო პოლიტიკური ქმედებების ცვლილებას.

დასკვნა

წარმოდგენილი ნაშრომი იკვლევდა საკითხს, თუ რით იყო გამოწვეული 2002 წლიდან თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილება და როგორ აისახა ეს ცვლილება აშშ-თურქეთის ურთიერთობებზე. ნაშრომის შესავალში ხსენებული მეთოდოლოგიით (თვისებრივი კონტენტ-ანალიზი, ე.წ. პროცესის მიდევნება-Process Tracing) ჩატარებული კვლევის საფუძველზე დადგინდა, რომ 2002 წლიდან თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილება, პირველ ყოვლისა, განაპირობა ქვეყანაში ახალი პოლიტიკური ელიტის მიერ თურქეთის რეგიონის ლიდერ სახელმწიფოდ და მსოფლიო პოლიტიკის გლობალურ აქტორად აღქმამ და ამ აღქმის შესაბამისმა პოლიტიკურმა ქმედებებმა, რამაც აშშ-თურქეთის ურთიერთობების დამაბუჯა გამოიწვია.

ამგვარად, ნაშრომის შესავალში წამოყენებული ჰიპოთეზა ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის შემდეგ დადასტურდა.

გარდა ზემოთ ჩამოყალიბებული მთავარი მიზეზისა, ნაშრომში გაანალიზებულია ასევე აშშ-თურქეთის ურთიერთობების გაუარესების **დამატებითი ფაქტორები**: აშშ-ს გალიზიანებას იწვევს რუსეთ-თურქეთის ორმხრივი პარტნიორობა, ისევე როგორც რუსეთ-თურქეთ-ირანის შესაძლო მოკავშირეობა და ამით რეგიონში აშშ-ის ინტერესებისთვის საფრთხის შექმნა. გარდა ამისა, მნიშვნელოვანი ფაქტორია თურქეთის მიერ საკუთარი საზღვრების მკაცრი კონტროლის არარსებობა, რითაც იგი საშუალებას აძლევს ჯიჰადისტ მებრძოლებს თურქეთის გავლით გადავიდნენ სირიაში და პირიქით. აშშ-ს კრიტიკის საგანია ასევე თურქეთის მიერ სხვადასხვა ჯიჰადისტური დაჯგუფებების და ისლამისტური ორგანიზაციების (მაგ.ჰამასის) არაოფიციალურად მხარდაჭერა, გარდა ამისა, ერდოღანის მიერ ხელისუფლების უკიდურესი ცენტრალიზაცია და ქვეყნის ავტორიტარული მეთოდებით მართვა. რაც შეეხება თურქეთს, აშშ-ს მიმართ მისი უკმაყოფილების საფუძველია ამერიკის მიერ იმ ქურთული დაჯგუფებების მხარდაჭერა, რომლებსაც თურქეთი ტერორისტებად მიიჩნევს და ებრძვის ყველა საშუალებით. ოფიციალური ანკარის და პირადად პრეზიდენტ ერდოღანის აშშ-ს მიმართ გალიზიანების მნიშვნელოვანი მიზეზია ასევე ფ.გიულენის ექსტრადირებაზე შტატების უარი და სხვა ფაქტორები.

აქვე უნდა აღინიშნოს იმ ზოგადი ხასიათის მოსაზრებების შესახებ, რომლებიც ჩამოყალიბდა საკითხის კვლევის პროცესში და რომელიც ეხება აშშ-ს და ნატოს შესაძლო პოლიტიკურ ნაბიჯებს თურქეთის მიმართ: ზოგიერთი ანალიტიკოსის აზრით, ჯერ კიდევ შესაძლებელია თურქეთსა და ნატოს შორის სტრატეგიული ურთიერთობის გადარჩენა, რადგან ერდოღანი მისი სხვადასხვა ქმედებებით თუ განცხადებებით ავლენს სურვილს, რომ მთლიანად არ გახდეს იზოლირებული დასავლეთისგან და შესაბამისად, გრძელვადიან პერსპექტივაში მართლ არ აღმოჩნდეს რუსეთის პირისპირ. ზემოხსენებულ ანალიტიკოსებს სწორედ ეს ფაქტი აძლევს საფუძველს იფიქრონ, რომ გარკვეული პირობების არსებობის შემთხვევაში შესაძლებელია აშშ-თურქეთს შორის ურთიერთობების ნორმალიზება.

თურქეთის მიმართ ტრამპის ადმინისტრაციის რბილი რიტორიკა სავარაუდოდ ერდოღანის მიერ აშშ-ს სისუსტედ იქნა აღქმული, რამაც მისი ანტიდასავლური რიტორიკის და ქმედებების კიდევ უფრო წახალისება გამოიწვია. აშშ-მ და ზოგადად, ჩრდილოატლანტიკურმა ალიანსმა თურქეთის მიმართ უნდა აწარმოონ ე.წ. „მათრახისა და თაფლაკვერის პოლიტიკა“, რაც უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს თურქეთისთვის გარკვევით მინიშნებას, რომ დასავლეთი აღარ მოითმენს ნატოელი პარტნიორის მხრიდან მსგავს არასტაბილურ, ორმაგ პოლიტიკას და თურქეთის პარტნიორობას რუსეთთან. ამის პარალელურად, აშშ-მ უნდა აგრძნობინოს თურქეთს, რომ ის მისთვის კვლავაც უმნიშვნელოვანეს პარტნიორად რჩება და რომ აშშ-თან პარტნიორული ურთიერთობების შენარჩუნება პირველ ყოვლისა, თავად თურქეთის ინტერესებში შედის.

გასათვალისწინებელია აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ მიუხედავად ბოლო წლებში დამთბარი ურთიერთობებისა, რუსეთი და თურქეთი სირიაში მაინც კონფლიქტის სხვადასხვა მხარეს იმყოფებიან. ეს კი წარმოადგენს ისეთ ფაქტორს, რომელიც აშშ-ს შესაბამისი ორგანოების ადეკვატური ოპერატიული მუშაობის შემთხვევაში შეიძლება აშშ-ს მიერ გამოყენებული იქნეს რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობებში განხეთქილების შემტან ფაქტორად.

ამასთან, რუსეთი არ ითვალისწინებს თურქეთის არაერთგზის მოთხოვნას სირიის სამშვიდობო მოლაპარაკებებიდან ქურთული დაჯგუფებების გაძევების შესახებ. ეს

ფაქტორიც ასევე შეიძლება გამოიყენოს აშშ-მ და თურქეთს შესთავაზოს ორივე მხარისთვის(აშშ-ის და თურქეთისთვის) უფრო მისაღები, დეტალურად გაანალიზებული გეგმა ქურთულ შენაერთებთან დაკავშირებით, თუმცა მხოლოდ იმ პირობით, თუ თურქეთი შეწყვეტს რუსეთთან სამხედრო თანამშრომლობას და განსაკუთრებით, თუ შეაჩერებს რუსული S-400-ების შესყიდვის პროცესს(რომელიც მხოლოდ ხელშეკრულებაში ასახული შეთანხმების ეტაპზეა, ხოლო უშუალოდ შეიარაღების გადაცემის პროცესი 2020 წლამდეა გრაფიკით გაწერილი). იმ შემთხვევაში, თუ რეგიონში ისლამური სახელმწიფოს საბოლოო დამარცხებისთვის აუცილებელი გახდება რუსეთ-თურქეთის კოორდინირებული სამხედრო ქმედებები, ისინი უნდა განხორციელდეს მხოლოდ ნატოს წარმომადგენლობის უშუალო მონაწილეობით და მხოლოდ კონკრეტული მიზნის (ტერორისტების წინააღმდეგ ბრძოლის) ირგვლივ.

ამგვარად, საკუთარი ეროვნული ინტერესების დაცვის და თურქეთთან უკიდურესად გაუარესებული ურთიერთობების ნორმალიზაციისთვის აშშ-მ უნდა გამოიყენოს მის ხელთ არსებული ყველა შესაძლო ბერკეტი და განსაკუთრებით, სირიელი ქურთების შეიარაღებულ დაჯგუფებებზე არსებული თავისი გავლენა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Altinors, M. A. (2017). Turkish Foreign Policy during WW2. *Asian Journal of Social Science Studies*. Vol. 2, NO 4. 5-7.
<http://journal.julypress.com/index.php/ajsss/article/view/224>
2. Cagaptay, S. (2017). *The New Sultan: Erdogan and the crisis of modern Turkey*. London: I.B. Tauris.
3. Demet, L. (2016). “Creating a Pious Generation: Youth and Education Policies of the AKP in Turkey.” *Southeast European and Black Sea Studies* 16, no.4. 637–649
4. Georgy, M., Ozkan, M. (2016). “Conspiracy Theories Flourish after Turkey’s Failed Coup,” *Reuters*, July 27, 2016.
5. Grigoriadis, I. (2010). *The Davutoglu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy. Working Paper NO 8/210. 4-6.
www.eliamep.gr
6. Kandiyoti, D., and Emanet. Z. (2017). “Education as Battleground: The Capture of Minds in Turkey.” *Globalizations* 14, no. 6. 869–876
7. Larabee, S.F. (2010). *Troubled Partnership: USA-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*. RAND Corporation Monograph Series. 119-121. www.rand.org
8. Muller, Jan-Werner. *What Is Populism?* Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2016
9. New Time News (2017, December 7).
<https://www.youtube.com/watch?v=LILLOYfaXl3Q&t=25s>
10. Saidel N & Finkelstein C. (2018). *Turkey’s Eastern Pivot: A Challenge for Nato and a Threat to US National security*. A Report by the Center of Ethics and the Rule of Law, University of Pennsylvania. 01/19/2018. 3-12.
11. Sozen, A. (2010). *A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges*. *Turkish Studies*. Vol 11. 103-123. <https://doi.org/10.1080/14683841003747062>
12. Walker, J. (July–September, 2007). “Learning Strategic Depth: Implications of Turkey’s New Foreign Policy Doctrine“. *Insight Turkey*, Vol.19. NO3. 32-47.

13. Warning, M., Kardas, T. (Summer-Fall, 2011). The Impact of Changing Islamic Identity on Turkey`s New Foreign Policy. Turkish Journal of International Relations. Vol. 10, NO. 2-3. 158-160. www.alternativesjournal.net
14. Wendt, A. (Summer, 1995). Constructing International politics. International Security. Vol.20. NO.1. 71-81. <https://www.jstor.org/stable/2539217>
15. Wendt, A. (2000). Social Theory of International Politics. Cambridge: Cambridge University Press
16. Yilmaz, I., Bashirov G., (2018). The AKP after 15 Years : Emergence of Erdoganism in Turkey, Third World Quarterly. DOI: 10.1080/01436597.2018.1447371. 5-12.

Ivane Javakhishvili State University Faculty of Social and Political Sciences

Nino Iakashvili

Turkey`s New Foreign Policy and Relations with USA

Master program: Diplomacy and International Politics

Submitted to obtain a Master Degree in Diplomacy and
International Politics

Scientific adviser: Zurab Davitashvili
Doctor of Political Sciences, Professor

Tbilisi 2018